Natuurvereniging Mark en Leij

Mark & Leij Nieuwsbrief

jaargang 17, nummer 66 juni 2013

Markdal vol dromen

Op 18 maart was weer de jaarlijkse bijeenkomst van platform Markdal. Het platform is nu een vereniging en een rechtspersoon. Giften kun je aftrekken van de belasting. Waar het deze avond echter om ging was inspiratie. Een knalgroene koe was hiervan het symbool. Met fel roze post-it's kon je er je dromen op plakken. Ook vertelde menig spreker die avond haar of zijn droom.

Droomstoel
Joost de Jong is net wakker. Hij heeft zijn badjas nog aan. Hij zit in de droomstoel en heeft een gedicht gedroomd over de Mark en vrij stromend water (zie pagina 3).

Struinen
Ook Karin van Dueren-den Hollander vertelt haar droom: De oeverzwaluwen zijn al druk in de weer. Eens kijken of de padden al actief zijn. Het grasland is bloemrijk door het verschralen. Nu is het mei. De grote pimpernel bloeit al bijna en er is gele en blauwe zegge. Het is nog net wat te vroeg voor de orchideeën. Er zitten putters in het elzenbosje en in de hoge oever broedt een paartje ijsvogels. Het is heerlijk rustig. Je kunt hier lekker struinen. In de heldere meanders zwemt de bittervoorn.

Samenwerken van binnenuit
Sjef Langeveld mijmert wat over de uitdagingen die ons wachten. Hoe combineer je vitale bedrijven, natuur en een vrij stromende rivier? Wat is eigen

(Vervolg op pagina 3)

Mijmerbankje in het Markdal *Foto: Jan Roovers*

Koolmees *Foto: Marianne van Riel*

Fiets jij zaterdag ook mee met de jaarlijkse Mark & Leij-fietstocht?

Daarna kruip je lekker op de bank met dit vlindernummer op schoot.

Daarin droom je mee over de toekomst van het Markdal, over voorjaarsflora en over de Hondsdonk.

Je wordt blij want de huiszwaluwen hebben een eigen huis, het schaliegas blijft zitten waar het zit en er zijn oplossingen voor de lotgevallen van de familie pad&co.

Verder neem je een kijkje in de keuken van de vlindercursus, de fotoclub en de plantenwerkgroep en natuurlijk lees je het laatste nieuws over de waarnemingen in de streek en interessante weetjes.

Natuuragenda

		aanvang	activiteit	onderwerp	spreker	lokatie
juni						
21	vrijdag	21:00	onderzoek	op zoek naar nachtzwaluw	Jan Vermeulen	Brouwerij Chaam
22	zaterdag	WG	excursie	wandeling fotogroep	--	WG
23	zondag	9:30	fietstocht	fietstocht	--	Bellevue
29	zaterdag	13:00	excursie	graafwespen & zo	Frans Vermeer	Marktplein Chaam
30	zondag	9:30	onderzoek	vogelwandeling Alphen	--	bijenhal Alphen
juli						
2	dinsdag	WG	onderzoek	wandeling plantenwerkgroep	--	WG
14	zondag	9:30	excursie	wandelen Baarle	--	Loswal Baarle
16	dinsdag	WG	onderzoek	wandeling plantenwerkgroep	--	WG
18	donderdag	19:30	bijeenkomst	fotogroep	--	Bellevue
20	zaterdag	0:00	excursie	wandeling fotogroep	--	WG
21	zondag	9:30	onderzoek	inventarisatie vissen	--	Marktplein Chaam
31	woensdag	9:30	excursie	wandeling	Sjef Langeveld	Brouwerij Chaam
augustus						
7	woensdag	WG	onderzoek	wandeling plantenwerkgroep	--	WG
11	zondag	9:30	excursie	wandelen Baarle	--	Loswal Baarle
15	donderdag	19:30	bijeenkomst	fotogroep	--	Bellevue
17	zaterdag	WG	excursie	wandeling fotogroep	--	WG
18	zondag	9:30	onderzoek	inventarisatie vissen	--	Marktplein Chaam
september						
5	donderdag	19:30	cursus	vlindercursus	Wim Veraghtert	Bellevue
6	vrijdag	20.00	onderzoek	Nationale NachtvlinderNacht	--	Marktplein Wouwerdries
8	zondag	9:30	excursie	wandelen Baarle	--	Loswal Baarle
12	donderdag	19:30	cursus	vlindercursus	Wim Veraghtert	Bellevue
15	zondag	9:30	onderzoek	inventarisatie vissen	--	Marktplein Chaam
19	donderdag	avond	cursus	vlindercursus	Wim Veraghtert	Bellevue
19	donderdag	19:30	bijeenkomst	fotogroep	--	Bellevue
20	vrijdag	20.00	lezing	zeehonden	Sophie Brasseur	Bellevue
21	zaterdag	WG	excursie	wandeling fotogroep	--	WG
21	zaterdag	WG	excursie	wandeling plantenwerkgroep	--	WG
oktober						
13	zondag	9:30	excursie	wandelen Baarle	--	Loswal Baarle
17	donderdag	19:30	bijeenkomst	fotogroep	--	Bellevue
19	zaterdag	WG	excursie	wandeling fotogroep	--	WG
20	zondag	9:30	onderzoek	inventarisatie vissen	--	Marktplein Chaam
26	vrijdag	20:00	vergadering	jaarvergadering	--	Bellevue

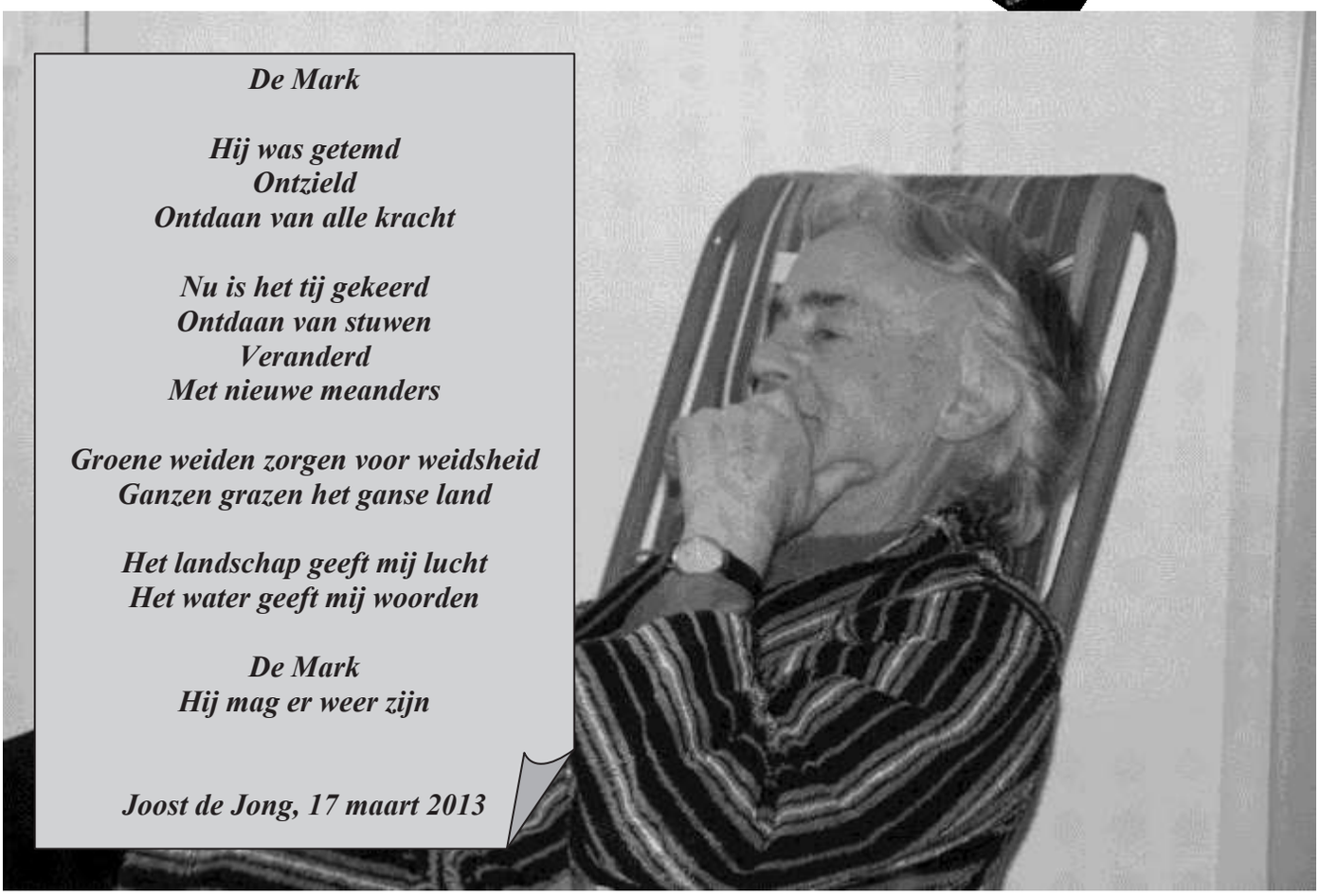

De Mark

Hij was getemd
Ontzield
Ontdaan van alle kracht

Nu is het tij gekeerd
Ontdaan van stuwen
Veranderd
Met nieuwe meanders

Groene weiden zorgen voor weidsheid
Ganzen grazen het ganse land

Het landschap geeft mij lucht
Het water geeft mij woorden

De Mark
Hij mag er weer zijn

Joost de Jong, 17 maart 2013

(Vervolg van pagina 1)

aan het Markdal? Het dal heeft rijke gronden, die licht hellen richting de meanderende beek. Ook is er het oude kasteel Daesdonck en de oude boerderij bij de stuw, nabij de blauwe kamer.
Het systeem staat onder druk door het rechttrekken van de beek. Ook is er druk op de landbouw en het gebruik van middelen drukt weer op het systeem. Recreatieve activiteiten vinden te veel plaats op dezelfde plek.
De activiteiten in het Markdal verdienen elk hun eigen plek: de natuurontwikkeling, de bermen, de visarend, de landbouw, de ecologische landbouw en de verschillende recreatiestromen. Sjef geeft een aantal adviezen ter overweging mee: begrens werkgebieden, focus op duurzaamheid, zoek een balans tussen financiën, natuur en milieu, zorg voor sterke kernen en bedrijven, werk samen van binnenuit (mensen, water, natuur, bedrijven, recreatie en verkeer). Een voorwaarde voor succes is: democratisch elkaar verstaan.

Markdalkeurmerk
Marianne Hulshof zit in de droomstoel. Zij droomt van streekproducten met kwaliteit. Ze kan de heerlijke geitenkaas bijna proeven en de honing van bijen. Het hele jaar zijn er bloemen. De Markdal kookclubs bereiden nieuwe en vergeten groenten. Voor de Markdalwijn fiets je graag om en dan haal je meteen wat Markdalfruit. Er groeit ook het graan voor het Strijbeeks bier. Je kan heerlijk overnachten in het Markdal en genieten van een koffietafel langs het lange-afstands wandelpad. Er is grote vraag naar producten met het Markdalkeurmerk, want de kwaliteit is heel cittaslow.

Betrokkenheid
Jettie Rattink neemt de microfoon over en stelt zich voor als voorzitter van de kersvers opgerichte vereniging. Nu het platform Markdal een vereniging is, kan het met de provincie een overeenkomst aangaan, om voor 2018 honderd hectare ecologische hoofdstructuur te realiseren. Daar blijft het echter niet bij. Vanwege de uitstraling naar buiten moeten we meer realiseren dan natuur, aldus Jettie. Een deel van de weergegeven dromen willen we ook waargemaakt hebben. Ook kijken we naar het beheer, zodat de inspanningen een blijvend effect heb-

ben. We zoeken nog naar meer subsidies. Gemeenten en waterschap hebben ook een taak. Het platform gaat efficiënt werken. Er komt een gebiedscoördinator, die kennis en tijd bij organisaties gaat halen.
Het platform Markdal biedt iets nieuws: een grote diversiteit en betrokkenheid. In het najaar komt er een ledenvergadering van algemeen beraad dat mee gaat besluiten. Dit is uniek en daarom denkt de provincie constructief mee. Uitvoering door een vereniging is nieuw en dat vraagt een andere manier van denken. Interessant voor donateurs die belastingvrij willen schenken, is dat het platform het ANBI predicaat heeft (Algemeen Nut Beogende Instelling).

Voorzitter platform Markdal: Jettie Rattink

De droom van Jettie is, dat de betrokkenheid over 10 jaar nog steeds groot is en de brede ambitie grotendeels is waargemaakt.

Één stem
Vanuit de zaal is al de vraag gesteld of in het platform ook onze zuiderburen vertegenwoordigd zijn en voilá, na de pauze zit Drej Oomen in de droomstoel. Hij droomt zo'n beetje uit zijn vuistje. De Mark is een groene ader van bron tot monding. Aan weerszijden van de grens zijn we van elkaar afhankelijk. Drej droomt van een getijdenwerking in de samenwerking. We kunnen veel van elkaar leren. Natuurpunt (een soort Belgische IVN) is erg actief op het gebied van studie, beleid, actief terreinbeheer, maar is ook een vereniging waar een pintje gedronken wordt. Een Nederlandse vertegenwoordiging is alvast uitgenodigd bij de vergaderingen van de natuurwerkgroep Markvallei. De droom van Drej is één grote natuurvereniging die spreekt met één stem. Dat is wel zo duidelijk naar andere partijen en naar de politiek.

Op 14 juli om 15.00 uur vindt weer de jaarlijkse 'big jump' plaats, waarmee Natuurpunt aandacht vraagt voor schoon water in de sloot. Drej roept iedereen op om mee te springen in de Mark, net over de grens bij Meersel-Dreef.

Politieke steun
Ook de politiek is aanwezig. Op drie barkrukken nemen plaats: Selçuk Akinci, wethouder duurzaamheid en cultuur in Breda, Anke Dielissen, locodijkgraaf bij waterschap Brabantse Delta en Harrie Nuijten, 1ste locoburgemeester in Alphen-Chaam. Tim Haarlemmer leidt het interview.
Selçuk neemt direct het initiatief. Omdat tegenstrijdige partijen in het gebied elkaar gevonden hebben, is Breda enthousiast partner van platform Markdal. Hij is slechts nog op zoek naar de zak geld, maar Selçuk zal er alles aan doen om die te vin-

V.l.n.r.: Tim Haarlemmer, Selçuk Akinci, Anke Dielissen, Harrie Nuijten

Win-win-situatie
Erik Bastiaansen droomt dat hij gras aan het ruggen is. Hij moet een beetje haast maken, want de loonwerker à €600,- per uur zit vlak achter hem. De gronden zijn handig ingericht, dus hij kan efficiënt werken. Een deel van de grond is te goed voor natuur en te slecht voor de boer. Een deel van deze gronden is verbeterd en het andere deel ging naar de natuur. Zo is er een win-win-situatie ontstaan.

Erik Bastiaansen

Omdat tegenstrijdige partijen in het gebied elkaar gevonden hebben ...

den. Selçuk adviseert ook de jongere generatie enthousiast te maken om een duurzame toekomst veilig te stellen.
Ook het waterschap haakt als partner aan. Anke geeft de vijf acties weer die het waterschap in het Markdal op de begroting heeft staan, ondanks de eerdere bezuinigingen op provinciaal- en rijksniveau.
Harrie geeft aan dat ook gemeente Alphen-Chaam partner is. Natuurvereniging Mark en Leij doet er goed werk en de activiteiten van platform Markdal sluiten aan bij de gemeentelijke doelstellingen. Harrie ziet de gemeentelijke bijdrage vooral in menskracht en planologische bijstellingen.

Roze stickers
Suggesties, dromen en hartenwensen worden met roze stickers op een grote groene koe geplakt. Tim Haarlemmer leest er een aantal voor en vraagt een aantal schrijvers om meer uitleg. We vernemen mooie initiatieven.
Ter afsluiting vraagt voorzitter Jettie Rattink alle huidige trekkers van het platform om even op te staan. In september is er een vergadering van de vereniging en zijn er verkiezingen voor een nieuw bestuur. Velen melden zich op 18 maart aan als nieuw lid van platform Markdal.

Markdal *Foto: Jan Roovers*

Tekst:
Sandra Reijnders
Natuurvereniging Mark en Leij
Foto's bijeenkomst:
Piet van Iersel
West Brabantse Vogelwerkgroep

Markdal
een natuurlijk initiatief

Huiszwaluwentil vrijgegeven

Op vrijdag 12 april hebben de kinderen van basisschool 'Het Beekdal' de huiszwaluwentil bij het Elsakkerpad in Chaam vrijgegeven. Het was regenachtig, maar dat kon de pret niet drukken. Ad Jansen wist groot en klein te boeien met zijn verhaal. De natuurvereniging Mark & Leij heeft weer een klus geklaard. De klei voor de zwaluwnesten ligt klaar en de zwaluwen zijn onderweg.

Natuur beleven is leuk

Tegen half twaalf arriveerden de kinderen van groep drie tot en met groep acht op het terrein van het waterschap, bij de rioolwaterzuivering aan het Elsakkerpad. Het waterschap en het bestuur van Mark en Leij waren vertegenwoordigd. Ad Jansen, lid van natuurvereniging Mark en Leij en zeer ervaren in het onderwijs, kon deze werkervaring nu combineren met zijn grootste hobby: natuur beleven. Hij had er zichtbaar zin in en dat werkte aanstekelijk. Vele vingers gingen omhoog als hij een vraag stelde en enthousiast stelden de kinderen zelf ook hun brandende vragen. Ook de volwassenen luisterden geamuseerd mee.

Een les over huiszwaluwen

De 'til' die eind vorig jaar op deze plek geplaatst is, is voor huiszwaluwen. Huiszwaluwen bouwen hun nesten tegen de zijkant van huizen. Daarom heten ze huiszwaluwen. Boerenzwaluwen bouwen hun nest in boerenschuren. Daarom heten ze boerenzwaluwen. Waarom staat de huiszwaluwentil op deze plek? Omdat hier veel klei ligt, waarmee de zwaluwen hun nesten kunnen maken. Wat eten zwaluwen? Ze eten muggen, vliegen, torretjes en allerlei andere insecten. Weet je hoeveel mugjes een zwaluw per dag kan vangen? Met cameraatjes is geteld, dat ze 9000 mugjes per dag vangen en die voeren ze dan aan hun jongen die in het kleinest zitten. Je moet zwaluwnesten dus altijd aan je huis laten zitten, want dan heb je lekker weinig last van muggen. Dat beetje zwaluwpoep is dan niet zo erg. Als iemand toch een nest weg haalt, dan vertellen de kinderen dat meteen aan hun juf. Waar zijn de zwaluwen nu? Die zijn nu ongeveer in Frankrijk. Zondag wordt het heel mooi weer en dan komen de zwaluwen.

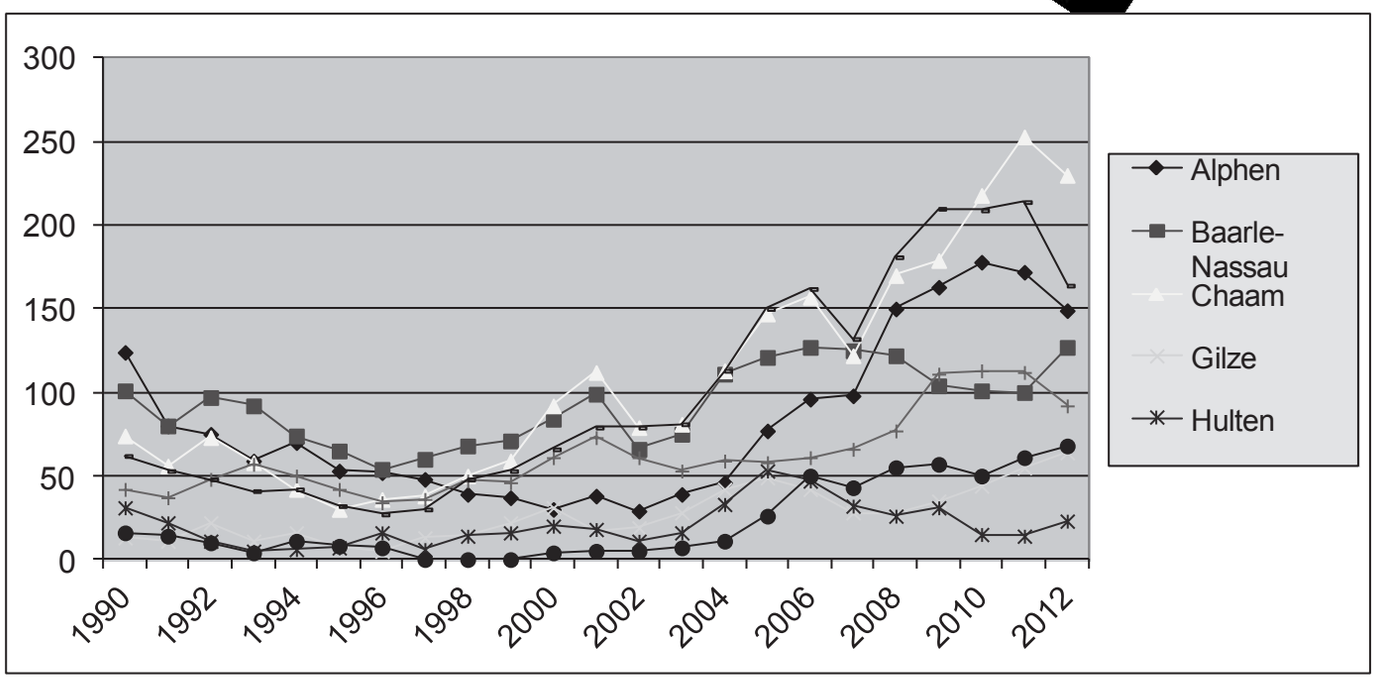

Totaal aantal huiszwaluwen per dorp *Bron: Henk Meeuwsen*

Proosten op het vrijgeven

Toen er geen brandende vragen meer waren, kregen alle kinderen een papieren vogel. Sjef Langeveld, voorzitter van de natuurvereniging Mark en Leij, telde tot drie. Bij drie gooiden alle kinderen hun vogel in de lucht. Daarmee was de huiszwaluwentil vrijgegeven. Alle kinderen mochten een papieren vogel meenemen en daarna was er limonade. Ook de natuurbeker, waar de limonade in zat, mocht mee naar huis. De volwassenen kregen hun eigen 'limonade' met bubbeltjes en met zijn allen proostten we op de huiszwaluwentil. Het was maar goed dat de natuurbekers van kunststof waren, want ook het proosten werd met veel enthousiasme uitgevoerd.

Dank aan allen

Sjef reikte de eerste twee postertjes met wetenswaardigheden over de huiszwaluwentil uit aan juf Michelle van 'Het Beekdal' en aan Jacques Ansems, één van de bouwers. De poster zal dit voorjaar geplaatst worden als infobord in het Ommetje Molenroute en als het postertje op school hangt, kunnen ook daar de ouders wat over de huiszwaluwentil lezen.

Er was veel dank aan eenieder die aan de huiszwaluwentil heeft meegewerkt: de initiatiefnemers Wim Cornelissen en Johan Schaerlaekens; de bouwers van de huiszwaluwentil: Jacques Ansems, Cees Damen, Jos Damen, Wim Cornelissen, Wim Dumont en Wim van Kruijsbergen en de sponsors: aannemersbedrijf Jeroen van den Brand B.V, Dirk Geerts loon-, grond- en sloopwerken, HUBO Verschueren, bouwbedrijf Van de Westerlaken, Bluekens Zink, stichting Het Brabants Landschap en het waterschap Brabantse Delta voor het ter beschikking stellen van de locatie.

Tekst: ***Sandra Reijnders***
Foto's: ***Marth Wildhagen***

Tja lieve meneer Ad,

Jij kon natuurlijk ook niet weten dat het zo verschrikkelijk lang koud zou blijven. Het duurde nog héééééééééél lang voordat de zwaluwen kwamen.

Op 19 mei was in de woonwijk van Will van Berkel nog maar de helft van de nesten bezet. Op 21 mei heeft Jack Ansems (één van de bouwers) de huiszwaluwentil gecheckt. Hij heeft er niet één zwaluw gezien.

Help jij ons mee om de huiszwaluwentil te checken? Stuur ons maar een mailtje als je een zwaluw met korte staartpuntjes en een witte buik bij de huiszwaluwentil ziet.

Sandra Reijnders
redactie@markenleij.nl

Met Sjef aan de keukentafel: werkgebied vrij van winnen schaliegas

Na een tip van één van onze leden, is Sjef gaan natrekken hoe 'onze' gemeenten zich opstellen tegenover het winnen van schaliegas. Hij kwam tot een geruststellende conclusie.

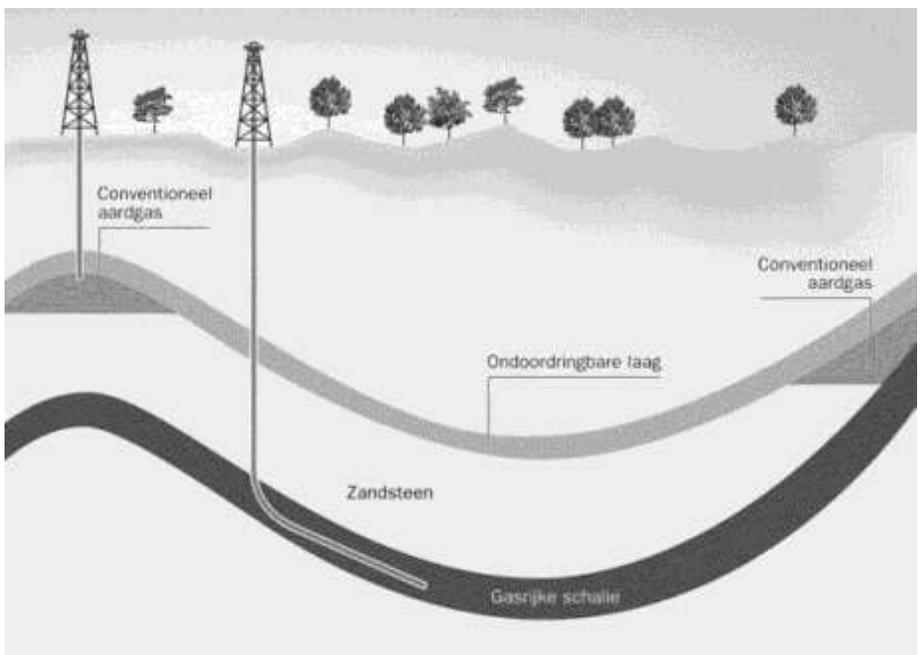

Uitdaging
Nederland staat voor grote uitdagingen als het gaat om de energiehuishouding. Bijna iedereen is het ermee eens dat overschakelen op duurzame energie noodzakelijk is. De problematiek blijkt echter weerbarstig. Energiebedrijven durven de volledige overstap naar duurzaam (nog) niet aan en vallen terug op oude fossiele energiebronnen als olie, gas en kernenergie. Elke vorm van energie winnen heeft flinke nadelen. Olie, bruinkool, aardgas, nucleair, zonne-energie, aardwarmte, windenergie, enzovoort. Er is geen simpele oplossing voor deze zeer ingewikkelde problematiek.

Schaliegas
Sinds 2011 wordt Noord-Brabant geconfronteerd met plannen voor het winnen van schaliegas. Bijna alle gemeenten van de provincie kunnen er mee te maken krijgen. Bij schaliegas wordt gesteente bewerkt totdat er gas vrijkomt. Daarbij komt vervuild water vrij en blijven chemicaliën en restgassen over. Het boorpunt bestaat uit een verzameling van boorputten en er wordt dus over een vrij grote oppervlakte een industriële activiteit uitgevoerd, met de daarbij behorende opslag en aan- en afvoerbewegingen, etc. De problemen die Nederland nu al heeft door het winnen van energie, worden hierdoor slechts verergerd.

Alphen-Chaam
In de raadsvergadering van gemeente Alphen-Chaam, op 20 oktober 2011, is er bij de ingekomen stukken gesproken over een brief van de BMF over de problematiek rond het winnen van schaliegas. In reactie daarop heeft het college de gemeenteraad in de raadsvergadering van 15 december 2011 via de actieve informatieplicht geïnformeerd over het afwijzende gemeentelijke standpunt op het gebied van het (mogelijk) winnen van schaliegas op grondgebied van deze gemeente.

Baarle-Nassau
Naar aanleiding van een motie in april 2013 in de gemeenteraad van Baarle-Nassau, is besloten ook uit deze gemeente het winnen van schaliegas te weren. Dit is tevens kenbaar gemaakt aan het ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie en het ministerie van Infrastructuur en Milieu.

Waterdicht
De gemeentelijke standpunten lijken waterdicht, aldus Sjef. De gemeenten binnen ons werkgebied hebben zo te zien adequaat gehandeld. Voor de puntjes op de i zou het verstandig zijn als ook gemeente Alphen-Chaam haar standpunt aan de ministeries meldt, dan kan het rijkskaartje daarop aangepast worden.

Sandra Reijnders

STOP SCHALIEGAS
tegen kraken onder de Brabantse grond

Tuinvlinder-telling 2013

Vanaf 2009 wordt er jaarlijks in het eerste weekend van augustus een landelijke tuinvlindertelling georganiseerd door de vlinderstichting. Dit jaar is dit op 2, 3 en 4 augustus 2013.

Het is de bedoeling dat je op één van die dagen (of elke dag) een kwartier lang de vlinders in je tuin telt en van elke vlinder het grootste aantal noteert dat je tegelijkertijd ziet.

Op de website **www.vlindermee.nl** vind je naast een duidelijke uitleg over het hoe en waarom ook een zogenaamde zoekkaart waarmee je de meest voorkomende vlinders in Nederland kunt herkennen. Om het nog eenvoudiger te maken staan deze vlinders nu ook afgebeeld op de middenpagina van deze nieuwsbrief.

In 2012 telden bijna 2300 mensen mee in Nederland. De kleine vos werd het meest geteld: er werden meer dan 5000 exemplaren gezien. De tweede plaats was voor de dagpauwoog en de atalanta stond op drie.

Vlinder dit jaar ook mee op 2, 3 en 4 augustus !!

Joost van den Ouweland

Op de middenpagina's exclusief voor Mark&Leij: De vlinderherkenningskaart, geïnspireerd door www.vlindermee.nl Samengesteld door Wim Dumont met foto's van Wim en Marianne Dumont

Activiteiten fotoclub

Fotoclub in de Oostvaardersplassen *Foto: Marth Wildhagen*

Met de fotoclub van Mark en Leij hebben we een workshop gevolgd in de Oostvaardersplassen. De workshop werd gegeven door natuurfotograaf Steven Ruiter. Het was een hele fijne dag. Sommigen onder ons hebben met telelenzen gesjouwd en de beste camera's uit mogen proberen.

Dor
We waren onder de indruk van het zien van de Konikpaarden, grazend op weilanden, waar geen sprietje gras meer groeide. Het heeft nadien wel heel veel geregend, dus ik hoop dat het gras weer is gaan groeien. Dat hebben alle grazers daar toch wel nodig.

WAK
De WAK (week van de amateurkunst) is weer voorbij. Een aantal van ons heeft daaraan meegedaan. Hun natuurfoto's waren in diverse etalages in Baarle tentoongesteld. Ook de kunstmarkt in Alphen zit er weer op dit jaar.

Ven
In juni vond een uitwisseling met de natuurfotografen van de Zundertse fotoclub plaats. Zij zijn ook een keer onze gast geweest. We hebben hen toen kennis laten maken met het Goudbergven.

Duinen
Op het menu staan nu nog de Loonse en Drunense duinen en komend najaar wordt Tiengemeten bezocht. We sluiten het jaar af met een expositie, bij Bellevue.

Welkom
Wil je aan deze en nog meer activiteiten mee doen? Er is altijd plaats voor de fotografen onder de leden van Mark en Leij. Ben je geen lid, dan kom je gewoon een keertje proefdraaien.

Marth Wildhagen

Kunst in een etalage in Baarle
Foto: Marth Wildhagen

Paddentrek zit vol gevaren

Begin maart hebben we langs de Ulvenhoutselaan weer het scherm gezet om de padden op te vangen. Die beginnen anders aan hun bijna onmogelijke missie, namelijk het oversteken van deze drukke weg in de spits! En dat is vooral in het voorjaar een groot probleem. Als wij massaal naar huis rijden, rond de schemer, gaan zij op pad naar hun voortplantingswateren. Dat loopt vaak slecht af als er geen maatregelen worden genomen. De terugweg is veiliger, dan is het veel later donker en warmer, waardoor de padden sneller lopen.

In de put

Het stedelijk ecosysteem bestaat uit allerlei gevaren, ook zaken waar je niet zo snel bij stilstaat. RAVON (Reptielen, Amfibieën, Vissen Onderzoek Nederland) heeft afgelopen jaren onderzoek gedaan naar dieren die in straatkolken (putten) vallen en daar vervolgens niet meer uit kunnen komen. Dat gebeurt op grote schaal met trekkende padden, bruine kikkers en salamanders, maar ook kleine zoogdieren vallen in de gaten of spleten. Deze laatste groep, vooral woelmuizen en spitsmuizen, vindt daarbij vrij snel de dood. Zij kunnen immers niet lang zwemmen en raken snel uitgeput en onderkoeld.

Ondervoed

Amfibieën redden zich best een tijdje in het water, maar het probleem is dat ze er meestal niet meer uit kunnen klimmen. Dan sterven ze uiteindelijk toch van ondervoeding. Vrijwilligers door het hele land en medewerkers van RAVON hebben in verschillende grote steden en kleinere gemeentes steekproefsgewijs straatkolken onderzocht. Hierbij werkten ze samen met de rioleringsafdelingen. Er is gekeken op plekken waarvan bekend is dat er amfibieëntrek plaatsvindt, maar ook op plaatsen waar dit niet bekend is. Op grond van deze steekproef komt men tot de conclusie dat er zeker 180.000 amfibieën in de kolken van Nederland terecht komen. Vooral in de voorjaarstrek worden veel volwassen amfibieën slachtoffer.

Padden Foto: Marianne van Riel

Jonge dieren

Bij het oversteken van wegen, al een onderneming op zich, komen ze vaak een (te) hoge stoeprand tegen en gaan deze dan volgen tot ze er op kunnen klimmen. De kans is echter veel groter dat ze daarbij in een kolk vallen. In het najaar, na het verlaten van de voortplantingswateren, zijn vooral jonge dieren in de kolken te vinden. Zij komen uit het water en gaan op zoek naar een overwinteringsplaats. Ook hierbij volgen ze in stedelijk gebied vaak de stoeprand. Maar ook tijdens warme en droge zomerdagen kan de geur van het water in de kolk dieren aantrekken met alle gevolgen van dien.

Oplossingen

Is er een oplossing voor dit probleem? Ook daar hebben de mensen van RAVON over nagedacht, samen met kennisorganisatie en landelijk platform voor stedelijk waterbeheer RIONED. Er zijn meerdere mogelijkheden. Ten eerste zijn er zogenaamde “afleidende voorzieningen”, waarbij de dieren juist aan beide zijden van een straatkolk omhoog kunnen klimmen en hun weg kunnen vervolgen. Een ander voorbeeld is een kleine ombouw achter de put

door, want ze volgen immers vrij strak de stoeprand. Ook kan de kolk zelf zo aangepast worden dat amfibieën en kleine zoogdieren er niet meer in kunnen vallen met roosters, gaas of metalen strips met kleinere gaten.

Uit de put

Ten derde: trapjes, klimwanden en rekken zorgen er voor dat de dieren uit de put kunnen klimmen. Voor deze laatste oplossingen heeft RAVON experimenten gedaan en padden, kikkers en salamanders zijn verbazingwekkende goede klimmers. Ze kunnen met een beetje houvast recht omhoog klimmen. Op zich zijn deze oplossingen niet al te ingewikkeld. Ze kunnen op de juiste plaatsen al heel wat slachtoffers voorkomen.

Mocht u interesse hebben om meer te lezen over dit onderzoek, ga dan naar de RAVON-site. Daar staan veel afbeeldingen van het onderzoek en oplossingen met uitleg.

Karin van Dueren den Hollander
paddenwerkgroep
Info: 06-40007219

Kijk voor meer info op:

http://www.ravon.nl/OnderzoekAdvies/Onderzoek/Straatkolken/

Cursus nachtvlinders

Nachtvlinders (Dorus noemde ze motten) bestaan er in vele soorten en maten. Wist je dat er in Nederland ca. 2300 soorten zijn? Dat is ongeveer 30 keer zoveel als het aantal soorten dagvlinders. Hun kleurenpracht en verscheidenheid overtreft dan ook die van de dagvlinders, hetgeen bij niet iedereen bekend is.

De nachtvlinderfamilies hebben mooie namen als wortelboorders, slakrupsen, bloeddrupjes, wespvlinders, houtboorders, vensterstervlekjes, spinners, berkenspinners, nachtpauwogen en nog veel meer.

Wil je weten tot welke familie de soort hoort die ´s zomers het openstaande kamerraam invliegt? Wil je actief nachtvlinders onderzoeken?

Data cursus nachtvlinders:

Donderdag 5 september 19.30 - 22.30 uur
Donderdag 12 september 19.30 - 22.30 uur
Donderdag 19 september excursieavond

Deelnameprijs: €20 voor leden van Mark en Leij (inclusief syllabus en koffie tijdens theorieavonden)

Wil je weten welke soorten er in je tuin voorkomen (misschien wel meer dan 100 soorten)? Of wil je gewoon meer te weten komen over deze fantastische groep? Schrijf je dan in voor de nachtvlindercursus die Mark en Leij samen met Natuurpunt Educatie organiseert.

Wim Veraghtert, één van Vlaanderens grootste specialisten op nachtvlindergebied, verzorgt twee theorielessen over het herkennen, de ecologie en het voorkomen van de nachtvlinders. Tijdens een praktijkles krijg je een eerste kennismaking met de diertjes in het veld.

De deelnemers aan de dagvlindercursus hebben zich al voor deze cursus ingeschreven en krijgen voor aanvang van de cursus nog een herinnering.

Frans Vermeer

Mark & Leij-fietstocht 23 juni

Jaarlijkse
Mark&Leij fietstocht
zondag 23 juni

Aanmelden en vertrek tussen 09.30 en 10.30 uur bij Bellevue te Chaam.

Aanmelden kan ook vooraf bij

Monique van den Broek
0161-491445
secretaris@markenleij.nl

Foto's: Marth Wildhagen

Geslaagde cursus dagvlinders

In mei volgde ik, samen met veertien andere deelnemers, de cursus dagvlinders. De cursus werd georganiseerd door onze vereniging en werd gegeven door Wim Veraghtert, werkzaam bij Natuurpunt Educatie (een soort Belgische IVN). Op de foto zie je hem in volle actie. Het was intensief en zeer leerzaam. Wim Veraghtert is een zeer gedreven vlinderaar, die bergen informatie uit zijn mouw schudt. Zowel beginnende als meer ervaren vlinderaars hebben veel van de cursus opgestoken. Was je er niet bij, dan is er dit najaar een herkansing met de cursus nachtvlinders.

Wim Veraghtert in zijn element tijdens de excursie

Veel informatie

Tijdens twee lesavonden werd eerst een algemeen verhaal gehouden, doorspekt met vele voorbeelden. De tweede helft van de avond werd een deel van de soorten behandeld. Tijdens de eerste lesavond heb ik vijf A-4-tjes vol geschreven. Dit artikeltje geeft dus maar een klein deel van de informatie weer. Op de tweede lesavond was de syllabus er gelukkig, dus toen kon ik daarin aantekeningen maken. Het is een overzichtelijk opgezette syllabus (82 pagina's dik), duidelijk leesbaar en met handige inhoudsopgave De behandelde lesstof was eenvoudig terug te vinden.

Dagvlinders

Nederland heeft circa 77 soorten dagvlinders en ruim 2100 soorten nachtvlinders. Een dagvlinder heeft voelsprieten met een knopje erop. In rust houdt hij zijn vleugels gesloten achter zijn rug en een dagvlinder vliegt overdag. Natuurlijk heeft moeder natuur hierop de nodige uitzonderingen bedacht. Er is veel over vlinders bekend. Het is een populaire groep dieren. Het wel of niet voorkomen van een soort, zegt iets over het gebied.

Zonne-energie

Voor het effectief gebruiken van zonne-energie, mogen we meer naar de natuur kijken. De dagvlinder heeft daar een zeer effectief systeem voor. Hij behoort tot de orde van de *Lepidoptera*, de schubvleugeligen. Al die minuscule schubjes weerkaatsen het zonlicht naar zijn snel opwarmende borststuk. Als het borststuk 30º Celsius is, kan hij gaan fladderen. Pak een vlinder nooit vast bij zijn vleugels, want dan ruïneer je zijn solarsysteem. Vlinders 'vang' je bij voorkeur met een fototoestel, 'een plaatje trekken' noemen ze dat in België. Een alternatief is een licht fijnmazig vlindernet, waaruit je de vlinder tijdelijk overzet in een potje in de schaduw, zodat je hem kan determineren.

Metamorfose

Een vlinder ondergaat in zijn korte leven (vaak 1 jaar) een volledige gedaanteverwisseling of metamorfose: hij begint als ei, wordt dan rups, verpopt zich en komt tenslotte tevoorschijn als imago. Het imago is de prachtige vlinder, de gedaante die wij meestal zien. Na het paren en eitjes afzetten gaat hij dood.

Achteruitgang

In Nederland zijn al 17 soorten dagvlinders uitgestorven. Zelfs de 'gewone' soorten gaan achteruit. De achteruitgang wordt toegeschreven aan:

- Pesticiden;
- Verlies en versnipperen van leefgebieden, waardoor onvoldoende vers bloed in een populatie komt. Voor sommige soorten is een brede houtsingel al een grote barrière. Een bloemrijke berm kan uitkomst bieden voor het verbinden van leefgebieden;
- Vermesten: door het verrijken van de gronden groeien er meer grassen en minder bloemen. Via de lucht wordt ook veel stikstof aangevoerd. Te veel stikstof in een waardplant kan schadelijk zijn voor de rups;
- Verdrogen;
- Klimaatverandering, hoewel dit ook weer nieuwe 'zuidelijke' soorten oplevert. Voor honkvaste

biotoopgebonden soorten kan dit echter funest zijn. Ook het microklimaat speelt een rol: een dichter begroeid grasland is koeler;
- Het vangen en verzamelen, vooral funest voor sterk bedreigde soorten. Dit is dankzij de fotografie niet meer zo gebruikelijk.

Families

De dagvlinders worden onderverdeeld in de volgende families:
- Dikkopjes (*Hesperiidae*);
- Witjes (*Pieridae*);
- Grote pages (*Papilionidae*);
- Kleine pages, vuurvlinders en blauwtjes (*Lycaenidae*);
- Schoenlappers (*Nymphalidae*);
- Prachtvlinders (*Riodininae*).

Van elke familie werden de belangrijkste soorten behandeld. We zagen ze op prachtige plaatjes over het diascherm voorbij komen. De ene vlinder herken je aan de kleuren op de bovenkant van de vleugel, de andere onderscheidt zich door de gele knopjes op de voelsprietjes. De volgende heeft juist weer lichte vlekjes op de onderkant van de vleugel, of juist donkere adertjes. Ook het mannetje en het vrouwtje kunnen van elkaar verschillen en zelf het tijdstip van het jaar heeft invloed op de kleur. Verder zegt ook de omgeving of de waardplant iets over de soort. We kunnen het allemaal nog eens rustig nalezen in de syllabus.

... waaruit je de vlinder tijdelijk overzet in een potje in de schaduw, zodat je hem kan determineren ...
Dit witje vond het wel gezellig bij mij (Sandra). Het duurde een tijdje voordat hij weer verder vloog.

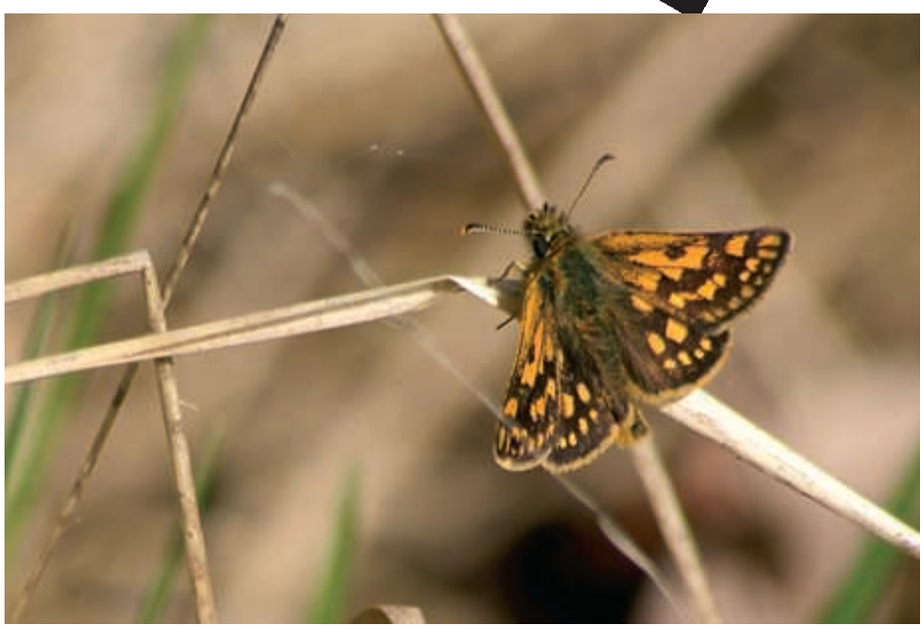

Het bont dikkopje is maar ongeveer twee centimeter groot.

Excursie

Op de excursiedag hadden we geluk. De excursie was op de eerste zonnige dag na een lange regenperiode. We bezochten een vochtig heide- en vennenterrein en de omringende zandpaden in Wortel-Kolonie, ten oosten van Hoogstraten. Het was een ideale dag voor libellen om uit het water te kruipen en we zagen vele nog opdrogende libellen en juffers. Ook het zeldzame bont dikkopje liet zich zien. Een afvaardiging van de fotoclub had zich bij ons aangesloten, getuige de mooie plaatjes bij dit artikel.

Theorie en praktijk

De excursie was een zeer waardevolle en onmisbare aanvulling op de theorie avonden. Op die mooie diaplaatjes zijn alle vlinders even groot en zie je ze ook niet in hun natuurlijke omgeving. Pas tijdens de excursie werd ik me ervan bewust dat het belangrijkste verschil tussen bijvoorbeeld het bont zandoogje en het bont dikkopje hem zat in de afmeting van beiden en in de leefomgeving. Het bont dikkopje is veel kleiner en fladdert aan de rand van een zonnig heideveldje, in de luwte van het bos tussen het verdorde gras. Het heeft een spanwijdte van ongeveer 2,5 centimeter. Het bont zandoogje schat ik toch wel op een spanwijdte van 4 centimeter en is veel minder kieskeurig in zijn leefgebied. Door zijn vlekjes vallen zijn oogjes niet zo op. Ten westen van Galder zag ik op 5 mei al enkele exemplaren voorbij fladderen.
Na de excursie heb ik op waarneming.nl mijn onjuiste waarneming snel hersteld.

Tip van Wim Veraghtert:
Kijk voor foto's en filmpjes ook eens op www.arkive.org

Tekst:
Sandra Reijnders
Foto's:
Marth Wildhagen

Voor geïnteresseerden, bijvoorbeeld voor degenen die foto's hebben gemaakt en deze op naam willen brengen, staat op pagina 29 het lijstje gespotte dieren.

Herinneringen aan de Hondsdonk

Nabij de grens tussen de vroegere gemeenten Chaam en Nieuw-Ginneken ligt sinds onheuglijke tijden het landgoed de Honsdonk. De laatste 150 jaar wordt het landgoed steeds Hondsdonk genoemd. Landgoed Hondsdonk maakt deel uit van de buurtschap Rakens en het gebied is 285 hectare groot.

De Hondsdonk, is de oudste van de drie landgoederen Valkenberg, Luchtenburg en de Hondsdonk. De naam *Honsdonk,* zoals de naam oorspronkelijk luidde, betekent letterlijk 'Natuurlijk begroeide hoogte in moerassig gebied'. Het gebied ligt circa vijf meter boven NAP. Vanaf 1662 zijn de moerasachtige heidevelden ontgonnen en zijn er bossen ontstaan. De Hondsdonk is evenals vele andere voorname buitenhuizen in de Baronie van Breda uit een hoeve voortgekomen. De hoeve wordt zelfs al in 1364 genoemd.

De hoeve brandt rond 1625 af, en wordt niet meer op dezelfde plaats opgebouwd. In 1657 bestaat het goed uit "*eene hoeve, huysinge,, schuere, koyen, hoff, boomgaert, landen, weyden, torffvelden, bosschen ende erven daeran gehoorende*". Het gaat hier om vrij nieuwe gebouwen. Vlak na 1702 worden er enkele kamers bij de boerderij aangebouwd. In 1795 wordt er tegen de hoeve een landhuis aangebouwd, het huis dat we nu nog kennen.

Huis Meer

Jeugdjaren

Dit voorjaar maakte ik op de eerste zonnige lentedag sinds weken een lange wandeling op de Hondsdonk. Veel vogels zag ik niet, al hoorde ik een middelste bonte specht en enkele boomklevers. Terwijl ik over de zandpaden met zijn vele afgevallen bladeren onder de reusachtige beukenbomen slenterde, borrelden allerlei jeugdherinneringen in me op. Als kleine jongen kwam ik al regelmatig op het landgoed de Hondsdonk. Vaak gingen we toen via de Rette, maar soms ook via de oprijlaan, naar de Hondsdonk. Op onze vrije woensdagmiddagen reden mijn schoolvrienden en ik met de fiets via de Rette naar het "Meer". Op ons gemak voelden we ons niet, want we wisten niet of we op verboden gebied waren. We gingen dan op zoek naar vogelnesten en verzamelden eieren die we uitbliezen en aan een touwtje regen. Ik herinner me dat we bij het "Meer" een nest van een meerkoet vonden en ik zou die wel even uithalen. Mijn drieste poging eindigde in het water, zoals zo vaak. Nat, uitgelachen en zonder eieren maakte ik de wandeling met mijn 'vrienden' af. In al die jaren is er niet zo gek veel veranderd. Met de regelmaat van een klok beland ik nog steeds in het water. Onlangs tijdens de trip in de Himalaya belandde ik immers ook al weer plat in een wild stromend riviertje.

Als we via de oprijlaan het landgoed op gingen stonden we vaak op grote afstand naar het statige landhuis te kijken. Een landhuis in empire stijl, met dakruiter, gebouwd rond 1790.

Volwassenheid

Al vele jaren bezoek ik dit landgoed en de nabij gelegen landgoederen. De Hondsdonk vormt samen met Luchtenburg, het Valkenberg en ook Anneville, een vrijwel aaneengesloten landgoederenzone van ongeveer 600 hectare. Het gebied heeft een gevarieerd "oud" landschap: loof- en naaldhout, akkers, weilanden, houtwallen en beuken- en eikenlanen. Een wandeling hier verveelt nooit.

30 Oktober 1982 zal ik nooit meer vergeten. Aan de rand van het landgoed, grenzend aan de Strijbeekse Heide, ligt een moerasgebied, waar ik ooit mijn eerste wulpennest vond, mijn eerste bokje

opstootte en waar ik ook mijn eerste houtsnip zag. Het was een heel mistige ochtend en terwijl ik over het mistige moeras keek zag ik plotseling een aantal koppen boven de mist uitsteken. De zon brak even door de mistflarden heen en ineens zag ik zeven kraanvogels staan, een moment om nooit te vergeten.
Een ander moment om niet te vergeten gebeurde op 19 mei 1986. Ik hoorde in de verte de zeer karakteristieke roep van een wielewaal 'wiela-wieoo'. Ik aarzelde geen moment en imiteerde de roep van de wielewaal. Even later zaten drie wielewalen in de boom boven me, een mannetje en twee vrouwtjes. Het is me naderhand nooit meer gelukt. Triest is het om nu te constateren dat de wielewaal van de landgoederen verdwenen is!
Als je geluk hebt kan je de ijsvogel langs de beekjes zien of bij het “Meer”, waar een koppel dit voorjaar ook weer gezien is. Een prachtige plek om tot rust te komen is de heuvel bij deze sfeervolle bosvijver. Van hieruit kun je over het water turen en dit moet vroeger een geliefde ontmoetingsplaats geweest zijn voor verliefde stelletjes, die hier hun namen in de bomen kerfden. Hier heb ik ook een keer een visarend boven het water zien hangen op zoek naar een vis. Hij verdween snel, geen vis kennelijk.
De reeën aan de rand van het bos, de wezel en de hermelijn midden in het bos en de vondst van diverse nesten van wespendieven zullen me altijd bij blijven. Houtsnip, draaihals, vuurgoudhaantje, grauwe vliegenvanger, fluiter, grote gele kwikstaart, ijsvogel, kleine bonte specht, appelvink al deze vogels heb ik hier gezien met nog tal van andere, meer algemene vogels.

Heden
Het is nog altijd zeer de moeite waard om het landgoed te bezoeken. Vooral in de lente is het een verademing om hier te wandelen en tot rust te komen van je drukke dagelijkse beslommeringen. Wandelaars kom je zelden tegen en het is verbazingwekkend dat je in een dergelijk prachtig gebied zo weinig mensen

tegenkomt. Mij hoor je niet klagen, want hoe minder publiek, hoe liever ik het heb. Sinds 2007 broedt de middelste bonte specht hier, een soort waar ik in mijn jonge jaren voor naar Duitsland moest om die te zien.
Het landgoed met zijn eeuwenoude beuken, meanderende beekjes, rhododendrons ademen een rust en stilte uit, die een ieder betovert. Wat mij in de Hondsdonk zo bevalt, is zijn natuurlijke ruigheid.
Het is echter triest te constateren dat diverse vogels zoals zomertortel, nachtegaal en wielewaal die vroeger heel gewoon waren, praktisch verdwenen zijn. Dit houdt er me echter niet van tegen om nog vaak dit oude landgoed te bezoeken.
Ik vraag me wel eens af of de bewoners van deze streek zich realiseren hoe bevoorrecht ze zijn om in zo’n prachtige bosrijke streek te wonen. Het oude cultuurlandschap waar de landgoederen in liggen met zijn statige lanen, mooie beekdalen, oude beukenbossen en kleine omzoomde weiden vormen een waardevol natuurgebied. Een natuurliefhebber kan het zich niet beter wensen.

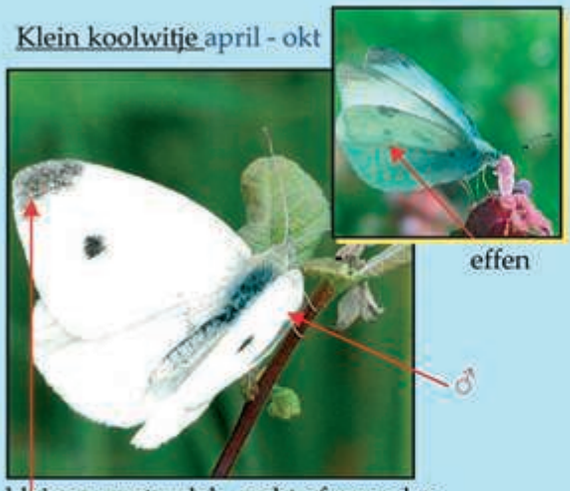
Klein koolwitje april - okt
effen
♂
kleine zwarte vlek, recht afgesneden

♀
meer
groen
van
kleur
♂
meer
geel
van
kleur
Citroenvlinder maart - okt

Dagpauwoog
maart - sept

♂
Groot koolwitje
april - sept

Oranjetipje
april - sept
♀
♂

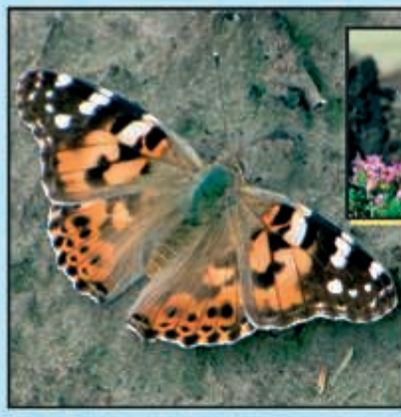
Distelvlinder mei - okt

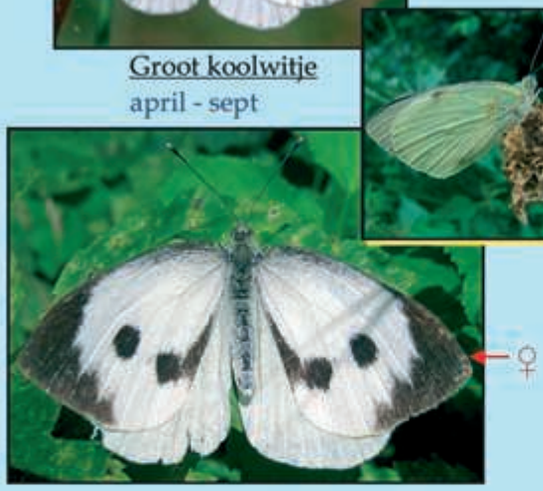
♀

zomervorm
lentevorm
Landkaartje Aril - sept

Bruin zandoogje
juni - aug

grijze aders
Klein geaderd witje
april - sept

Atalanta mei - okt
groot zwart veld

gekartelde vleugels
Gehakkelde aurelia
maart - okt

Oranje zandoo
juli - aug

ogje

twee witte stippen

Kleine vuurvlinder
juni - aug

vlekjes

Groot dikkopje
juni - aug

Zwartspriet dikkopje
juli - aug

geen vlekjes

Bont dikkopje
April - juli

één witte stip

Bont zandoogje april - sept

vlekken-patroon

kleine zwarte spatjes

Boomblauwtje
juni - aug

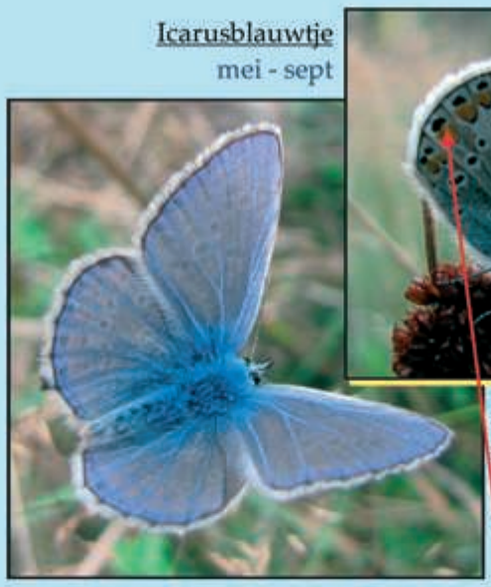

Icarusblauwtje
mei - sept

zwarte stippen met witte rand

oranje vlekken

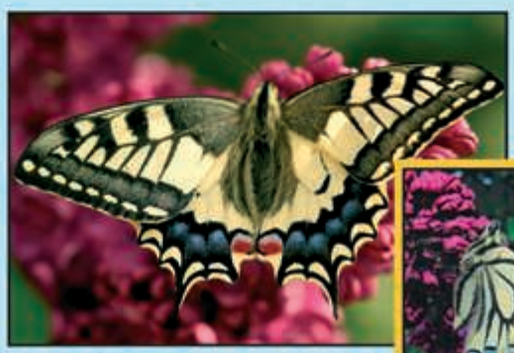

Koninginnepage april - sept

Koevinkje
juli - aug

rij oogjes met 'gouden' randje

Uitstapje naar de voorjaarsflora van Kelmis

Op 27 april, een behoorlijk koude zaterdag, is de plantenwerkgroep op excursie geweest naar de indrukwekkende voorjaarsflora van Kelmis (= kalamijn, galmei of zinkerts). Dit ligt vlak bij het drielandenpunt ten zuiden van Vaals. Ooit was dit gebiedje een semi-onafhankelijk staatje (van 1816 tot 1919). Dit vanwege de positie tussen drie landen en de aanwezigheid van waardevol zink in de bodem. Vanaf 1806 werd in de mijn 'Vieille Montagne' zink gewonnen volgens een nieuwe succesvolle methode. In 1885 was de mijn uitgeput. Er is echter nog genoeg zink achtergebleven in de bodem en op de afvalbergen, om voor een bijzondere zinkflora te zorgen. Ook het vlakbij gelegen bos is zeer de moeite waard qua voorjaarsflora.

De wilde narcissen zijn ver uitgebloeid, maar dat betekent ook dat het er nu minder druk is met fotografen! Er is echter nog genoeg te beleven voor plantenliefhebbers. We lopen de route die op bijgevoegd kaartje staat.

Vlak bij de parkeerplaats is een meer, wat gebruikt werd voor het wassen van de zinkerts. Er ligt ook een stortberg met zinkafval waar we zinkviooltje en zinkboerenkers tegenkomen. De zinkflora heeft een concurrentievoordeel ten opzichte van planten die het hoge zinkgehalte niet zo goed kunnen verdragen. We nemen het bruggetje over de Geul en staan gelijk bij een prachtige plek waar gele en witte bosanemonen door elkaar groeien en ook bleke schubwortel (een parasiet uit de bremraapfamilie), goudveil en gele monnikskap (helaas nog niet bloeiend) te vinden zijn. Iets verderop ruiken we volop daslook, omdat Duitssprekende mensen (dit kunnen hier ook Belgen zijn) deze bladeren aan het plukken zijn voor het maken van pesto. We krijgen er spontaan honger van. Later komen we de boswachter tegen en die vertelt ons dat

Groepsfoto plantenwerkgroep *Foto: Marian Schelle*

kasteel Eyneburg
www.castles.nl/eur/be/ey/ey.html.

mensen soms kratten vol daslookbladeren plukken voor Chinese gerechten. En dat kan natuurlijk niet de bedoeling zijn in een prachtig bos als dit.

Langs het pad staan vele donkersporige bosviooltjes en zien we de uitgebloeide hauwen van wilde judaspenning, maar ook eenbes en muskuskruid, maar dan in veel grotere aantallen dan langs de beken in de Hondsdonk en het Ulvenhoutse bos.

We bevinden ons nu in het dal van de Hohn. Een mooi riviertje. De bossen waar we doorheen lopen zijn vochtig en horen tot de Elzenbroekbossen. Op de soms steile hellingen vinden we eiken- haagbeukenbos, wat droger is en ook wordt gekenmerkt door de zeer fraaie voorjaarsflora. Deze bossen worden afgewisseld met hooilanden. Onderweg komen we oude ingangen van de mijnen tegen en we lopen een stukje over wat ooit de spoorlijn van de zinkmijn was. De hellingen, bosranden en drassige delen langs de Hohn staan vol

„Het is een prachtig begroeid, geheel wild en verwaarloosd bosch, zoo eentje, om er uren lang in te botaniseeren; al wat er met Paschen bloeien kan op een goeden kalkrijken humusbodem, was daar te vinden (...) Daar heb ik een heelen morgen gesmuld, gelukkig zonder vrees voor den intendant en zijn boschwachters,"aldus Heimans (1914)*.

*Eli Heimans (1861-1914) is één van de meest vooraanstaande beschermers van de Nederlandse natuur, had al speciale interesse in dit gebiedje en publiceerde er 3 artikelen over in het nog steeds bestaande wetenschappelijke tijdschrift "*De levende natuur"*.

bijzondere planten. De bosgeelster bloeit nog net en de blauwe rapunsel is al herkenbaar aan het typische blad, helaas nog geen bloemen. We gaan op zoek naar het rode peperboompje, voor elke Nederlandse wilde plantenliefhebber een zeer bijzondere soort die alleen voorkomt in Zuid Limburg. En we vinden enkele exemplaren in bloei.

… een aantal mannetjesorchissen in bloei ...

Na de Oskarstollen, een gerestaureerde oude mijningang, komen we op de zinkweide, waar de grond is opgehoogd met afval van de mijnen en vele gele zinkviooltjes bloeien. Tijdens een korte pauze in een voorzichtig zonnetje, waarbij we het eindelijk een beetje warm krijgen, moeten we constateren dat onze gemiddelde loopsnelheid 1 kilometer per uur is geweest. En dan mag je een plantenexcursie succesvol noemen!
Iets verderop gaan we op zoek naar de mannetjesorchis. We passeren daarbij eerst de enorme velden wilde narcissen, die tussen de bomen staan. Helaas vrijwel allemaal uitgebloeid. Op het hoger gelegen plateau's zien we inderdaad na even zoeken een aantal mannetjesorchissen in bloei en velen nog in knop. We kunnen ons een voorstelling maken over hoe prachtig dit er over een week of twee moet uitzien. Boven op het plateau zien we ook sporen van de das, die hier rondstruint. Het is een bijzonder gebied.

Aan het einde van de wandeling passeren we kasteel Eyneburg (13de eeuw), een mooi kasteeltje wat helaas niet meer toegankelijk is. Ooit het bezit van de ridders van Eyenburg.

Mannetjes Orchis
Foto: Marian Schelle

Mocht je na het lezen van dit verhaal enthousiast geworden zijn over de planten dan ben je welkom om een keer mee te lopen met de plantenwerkgroep. Wij gaan meestal in de avond op pad in de ruime omgeving van Chaam. Dan graag eerst even contact opnemen met mij.

Karin van Dueren den Hollander
karinvandueren@gmail.com

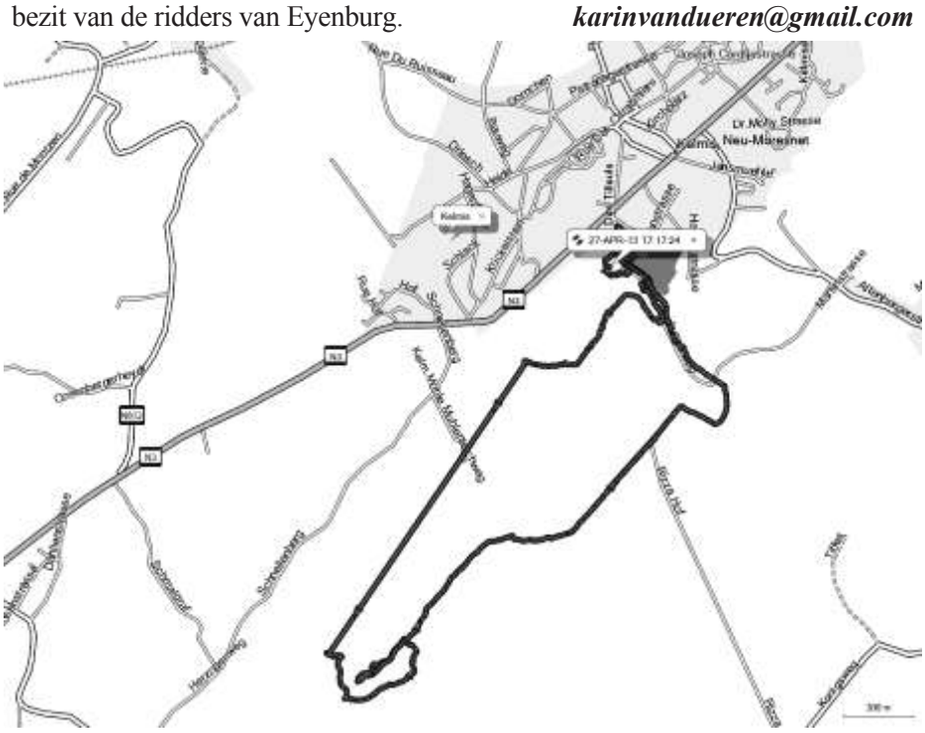

Het kaartje is bewerkt door Geert Kierkels (en door de redactie).

Waarnemingen in de streek

In het afgelopen voorjaar werd wederom een nieuw hoogtepunt bereikt wat betreft het aantal e-mails dat naar mij werd verzonden. Vrijwel dagelijks kwamen meerdere e-mails binnen en de rubriek "Uit de mailbox" bevat dan ook slechts een klein deel van het werkelijke aantal berichten dat werd verstuurd. Ook onze zuiderburen stuurden waarnemingen op, waarvan een aantal buiten het werkgebied van onze vereniging. De rubriek heet "Waarnemingen in de streek". Opvallende waarnemingen uit de Belgische Kempen zullen hier ook worden vermeld. Uit deze reeks van waarnemingen is een overzicht samengesteld, waarbij de website Waarneming.nl ook weer is geraadpleegd voor onze streek.
Heb je een leuke waarneming: blijf hem insturen zodat ook andere leden mee kunnen genieten.

EEN (NIET ZO WILLEKEURIGE) GREEP UIT DE WAARNEMINGEN

De lente van 2013 was uitzonderlijke koud. We beleefden zelfs het koudste voorjaar sinds 1962 en de 23e mei leverde bijna een nieuw koude record (10,5º C) op. We hebben echter ondanks het sterk wisselende weer in dit voorjaar toch weer kunnen genieten van de natuurlijke rijkdom van onze streek. De ganzen die de gehele winter op de Bleeke Heide en omgeving hebben doorgebracht, zijn naar het hoge noorden vertrokken. Nauwelijks zijn de ganzen vertrokken of de steltlopers die de winter in Afrika hebben doorgebracht, trekken vanaf begin maart door. Goudplevier, tureluur, grutto en watersnip zijn de eerste steltlopers die zich melden. Maar in mei vindt elk jaar het hoogtepunt van de trek plaats, waarbij vooral op de Bleeke Heide vele steltlopers worden gezien. De steltlopers foerageren dan een of meerdere dagen langs de modderige oevers van de waterplassen. In totaal werden dit voorjaar 23 soorten steltlopers gezien, waaronder rosse grutto, steenloper, kanoet, Temmincks strandloper, krombekstrandloper en bonte strandloper. Van de steltlopers die normaal in Nederland gezien worden, ontbreekt alleen de paarse strandloper op de soortenlijst van de Bleeke Heide. Gezien de voorkeur van deze vogel voor rotsige kusten, zullen we die hier wel nooit

Rosse grutto *Foto: Henk Laverman / www.hlfotografie.nl*

Temmincks strandloper *Foto: Corstiaan Beeke / www.pbase.com/corstiaan*

zien.
De slechtvalk heeft tot 26 april overwinterd op de Bleeke Heide. Vanaf 1 maart werd dagelijks een brilduiker gezien op de Castelreesche Heide. Er zat behalve het mannetje ook een hele poos een vrouwtje. Maar het vrouwtje is al meer dan een maand weg. Het solitaire mannetje is nog steeds aanwezig en dit mannetje is wel erg territoriaal en paarlustig. Hij jaagt voortdurend wijfje(s) wilde eend (en) achterna, baltst als een bezetene en de woerd(en) jaagt hij het hele ven over.
Vorig jaar trokken veel beflijsters door, maar dit jaar was het heel wat minder. Maximaal werden er op 16 april 7 exemplaren gezien op de Regte Heide. Op 17 april werden 5 dwergmeeuwen gezien op de Bleeke Heide. In april en mei werden 5 zwarte wouwen gezien op trek.
De grote zilverreiger werd vele malen gezien en eind mei werd er nog steeds een exemplaar gezien op de Regte Heide. Lepelaars werden gezien op de Regte Heide, de Castelreesche Heide, de Bleeke Heide en het Markdal en de roerdomp werd enkele malen gehoord op de Regte Heide.
Velduilen werden gezien op de Bleeke Heide, Castelreesche Heide en de Regte Heide.
Op 28 mei werden op de Regte Heide 5 nachtzwaluwen gezien, maar van andere gebieden zijn nog geen waarnemingen gemeld.
Natuurreservaat het Merkske blijft het centrum van de zangvogels in de streek. De geelgors is er nog tamelijk algemeen en de koekoek wordt er nog regelmatig gehoord, evenals de wielewaal, zij het zéér spaarzaam. Met de roodborsttapuit, bosrietzanger, tuinfluiter en de spotvogel gaat het goed en deze vogels worden van alle kanten gemeld voor deze rubriek, hoewel het aantal roodborsttapuiten beduidend minder is dan vorig jaar.
Sprinkhaanzangers werden eind april en in mei waargenomen in 't Merkske en de Regte Heide.
Enkele jaren geleden dachten we dat het met de koekoek weer iets beter ging, maar het aantal waarnemingen van deze prachtige vogel is dit jaar ook weer gering. Met het aantal broedende grutto's op de Bleeke Heide gaat het nog steeds bergafwaarts en vermoedelijk heeft er maar een enkel exemplaar gebroed.
Van de grauwe vliegenvanger is slechts één waarneming binnengekomen op 17 april op de Regte Heide. Drie minder dan vorig jaar, toen er vier werden gemeld.
De nachtegalen zijn dit jaar wederom niet teruggekeerd op 't Broek. Om wanhopig van te worden, omdat de natuur naar mijn gevoel daar elk jaar mooier wordt.
Met de wielewaal gaat het zéér slecht en er werden slechts 5 waarnemingen gemeld, allen gezien in 't Merkske. Van de zomertortel zijn dit voorjaar 9 waarnemingen gemeld, weer minder dan het vorige jaar. Met de veldleeuwerik gaat het vergeleken met de voorgaande jaren weer wat beter en de vogel is weer terug gekeerd op het Zwart Laag. Vorige jaren werden beduidend meer fluiters gezien, maar dit jaar zijn er slechts enkele fluiters gezien/gehoord. Alleen op 't Valkenberg, de Hondsdonk, de Castelreesche Heide en de Regte Heide werd nog een fluiter gezien. Het is onduidelijk waarom de ene soort weer wat vooruitgaat en een andere soort achteruitgaat. Slechtere omstandigheden in overwinteringgebieden, klimaatsverandering, biotoop, minder insecten? Wie het weet mag het zeggen!

BIJZONDERE WAARNEMINGEN

Boomvalk

Op 6 mei werden maar liefst 7 op libellen jagende boomvalken boven het Ossengoor gezien. Héél uitzonderlijk is dit nu ook weer niet, want op 5 september 1981 werden eveneens 7 boomvalken boven het Zwarte Goor gezien. De boomvalk is een vrij schaarse broedvogel in onze streek. Het is een trekvogel die grote afstanden aflegt en overwintert in Afrika. De boomvalk jaagt op grote insecten zoals libellen die overgebracht worden van klauwen naar bek en in de vlucht worden opgegeten. Ook kleine vogels worden in de vlucht gevangen. Zijn snelheid en vliegkunsten stellen hem in staat om zelfs zwaluwen

Boomvalk *Foto: Johannes de Haan / www.birdpix.nl / www.vogelringgroep.nl*

te grijpen. Huiszwaluw en boerenzwaluw hebben dan ook een specifieke boomvalk-alarmroep. Het is een adembenemend schouwspel; een jagende boomvalk die met hoge snelheid en een luide 'tsjak' een libel uit de lucht grijpt. Bij volwassen boomvalken valt de rode 'broek' op.

Rosse Grutto

Op 26 mei werden 2 rosse grutto's gezien op de Bleeke Heide. Rosse grutto's volgen over het algemeen de kust maar kunnen incidenteel tot op een aanzienlijke afstand in het binnenland aangetroffen worden. De rosse grutto is een vrij zeldzame doortrekker in onze streek. Deze eeuw werd de rosse grutto 19 maal gezien en alle waarnemingen komen van de Bleeke Heide. De eerste waarneming dateert van 10 juli 2001. De rest van de waarnemingen werden allemaal in mei gemaakt.
De rosse grutto lijkt sterk op de gewone grutto, maar is te onderscheiden door de kortere poten en vooral door de zwarte bandering op de staart. De vogel heeft net als de grutto een zeer lange snavel. Het verschil met de grutto is dat deze snavel aan het eind een flauwe bocht omhoog maakt en donker is. In de vlucht is de rosse grutto te onderscheiden van de gewone grutto door het ontbreken van een witte vleugelstreep en doordat de poten nauwelijks voorbij het lichaam reiken. Rosse grutto's danken hun naam aan de veel rodere kleur van het verenkleed. De rosse grutto is een lange afstandsvlieger en Zweedse wetenschappers hebben berekend hoe de rosse grutto er tijdens migraties in slaagt om 11.000 kilometer non-stop te vliegen.

Temmincks Strandloper

In mei werden weer regelmatig kleine aantallen Temmincks strandlopers gezien op de Bleeke Heide.
Sinds 2000 worden jaarlijks Temmincks strandlopers gezien op de Bleeke Heide. Vrijwel altijd in mei, behalve in augustus 2001 en 2002 toen deze steltloper hier ook gezien werd. Voor de eeuwwisseling vind ik geen enkele waarneming in mijn digitale archief. Temmincks strandlopers zijn geen echte kustvogels, maar meer vogels van meren, poeltjes en slikranden van binnenlandse wateren.
Het is een van de minder opvallende steltlopers. Dit komt niet alleen door zijn geringe grootte, maar ook door zijn onopvallende kleed en onopvallende gedrag. Temmincks strandlopers worden ook wel muizen genoemd, omdat ze heel laag met kleine schokkende bewegingen over de bodem kruipen. De Temmincks strandloper is ongeveer even groot als de kleine strandloper, maar heeft een langer lichaam, een gelijkmatiger gekleurde en meer grijze rug, lichtere en kortere poten en hij mist in de vlucht de witte V op de mantel. De Temmincks strandloper heeft als een van de weinige steltlopersoorten opvallend gele poten in plaats van zwarte of donkere poten. De Temmincks strandloper broedt langs riviertjes en meren in de buurt van de Scandinavische kust en overwintert rondom het Middellandse-Zee gebied. In Nederland is de vogel een schaarse doortrekker. Doorgaans zijn ze alleen of in kleine groepjes samen met andere steltlopers aan te treffen

Kluut

In april werden enkele malen kluten gezien op de Bleeke Heide. De kluut is een schaarse trekvogel in onze streek, die sinds de eeuwwisseling vrijwel jaarlijks op de Bleeke Heide gezien wordt. De eerste waarneming in mijn archief dateert van 1 september 1982 bij de Galderse Meren. Met zijn overwegend witte verenkleed met scherpe zwarte tekening, de opvallende omhoog gebogen snavel en de lange blauwgrijze poten maken de kluut onmiskenbaar. Kluten zijn kenmerkende pioniervogels die leven op de grens van land en zout of brak water en soms zoet water. Toen het water gerealiseerd was op de Bleeke Heide in 2000, broedde de kluut hier dan ook en werd er een nest met 3 jonge kluten gezien.

Hermelijn

Op 15 april werd een hermelijn gezien op de Regte Heide, een zeldzame waarneming op de dag van vandaag. De hermelijn is familie van de wezel en lijkt er veel op, maar de hermelijn is zwaarder. Hij heeft een langgerekt lichaam. De vacht is kastanjebruin van kleur, met een gelig witte buikzijde en een zwarte staartpunt. De hermelijn heeft een zomer- en een winter-

Kluut *Foto: Henk Laverman / www.hlfotografie.nl*

Hermelijn (Mustela erminea) *Foto: Dick Klees / www.studiowolverine.com*

vacht. In de zomer is de vacht roodachtig bruin, in de winter is ze wit. In het noorden van het verspreidingsgebied wordt de vacht geheel wit (met uitzondering van het zwarte staartpuntje), maar in zuidelijker gelegen gebieden wordt hij slechts gedeeltelijk wit. In vroegere tijden werden de wintervachten van hermelijnen massaal verwerkt in de bontafzettingen van koningsmantels, vandaar de overdadige zwarte stippen daarop.
De hermelijn is zowel overdag als 's nachts actief, met rustpauzes tussendoor. Het is een carnivoor, die voornamelijk op knaagdieren als woelmuizen jaagt. Ook vogels en haasachtigen (die groter zijn dan hijzelf) worden gedood. Mannetjes doden grotere prooidieren dan vrouwtjes. De prooidieren worden met een beet in de nek gedood.

UIT DE MAILBOX

Huub Don op 4 maart:
Vanmiddag mijn eerste dagvlinders van het seizoen: een kleine vos en een citroenvlinder langs de Heistraat. Vorig jaar werden in maart in NL veel grote vossen gemeld w.o. een ex. op de landgoederen (altijd even checken dus...) in een sloot op Hondsdonk al 2 bruine kikkers (hoewel nog niet aan het brommen...).

Will Woestenberg op 9 maart:
Zojuist zat er een putter uitbundig te zingen in onze tuin. En een beetje laat maar ik wil toch even melden dat afgelopen dinsdag een groep van zo'n 70 ooievaars over Alphen gevlogen kwam, de grootste groep die ik ooit heb gezien.

Sandra Reijnders op 11 maart:
Zag gistermiddag drie wintertalingen in de Mark ter hoogte van Meersel-Dreef (zandvang). Het waren twee mannetjes en een vrouwtje.

Jan Vermeulen op 18 maart:
Vanmorgen in de weilanden tussen Baarleseweg en Oude Bredasebaan 8 goudplevieren.
Ik maak me zorgen over broedende grutto's in Chaam. Nog géén enkele grutto gehoord op de zeer weinige plekken, waar de grutto vorige jaar nog broedde. Met de kieviten gaat het ook pijlsnel in neerwaartse richting.

Stijn Leestmans op 21 maart:
Vandaag in de regio van het Merkske 4 zingende tjiftjaffen. Ze zijn er eindelijk! Nog nooit zo laat mijn eerste tjiftjaf gehoord.

Kees van den Brandt op 22 maart:
Donderdag 14 maart zag ik voor het eerst vanuit het keukenraam twee kepen een vrouwtje en een mannetje. Tot nu toe 22 maart zie ik ze bijna elke dag op de voedertafel. De ene keer jagen ze de mussen en vinken van de voedertafel en even later zitten ze allemaal gezellig samen te snoepen van de vogelzaden (tropenzaad, kanariezaad en tortelduivenzaad). Ben benieuwd hoe lang ze terug blijven komen. Ook het steenuilen paartje maakt weer gebruik van de steenuilenkast in de hoogstam appelboom. Elke dag zie ik er een boven op de kast zitten. Soms hoor ik midden over dag twee uiltjes naar elkaar roepen. Hopelijk heb ik dit jaar wel jongen die volwassen worden. In 2012 heeft een sperwer eerst mijn 8 sierduiven op gegeten, en daarna waren de twee jonge steenuiltjes plotseling verdwenen. Ik verdenk de sperwer hier van.

Ad Jansen op 24 maart:
Een koude zondagmiddag; de wind giert om het huis, sneeuw ligt op de velden. de houtkachel verspreidt een weldadige warmte. Uit gewoonte kijk ik naar buiten, op zoek naar een mogelijk bijzondere waarneming. Plots valt mijn oog op de grote conifeer naast het huis: een ransuil, parmantig zittend met zijn oorpluimen in de beschutting van de reuzenconifeer. De verrekijker erop gericht en dan ontdek ik een tweede ransuil iets daaronder! Hopelijk een toekomstig broedgeval? In 2010 had ik nl. ook bedelende jonge ransuilen in mijn tuin; nu weer in 2013?

Erik Rijnen op 29 maart:
Vandaag mijn eerste Boerenzwaluw, jagend boven Maartenven op Castelreesche Heide. Records zitten er dit barre voorjaar niet in.

Bruine kikkerdril *Foto: Erik Rijnen*

Huub Don op 4 april:
Vanavond vielen de eerste regenwulpen in op de Bleeke Hei; telde zo'n 18 stuks (tussen 10-tallen gewone wulpen). Verder ook een groep van 23 kemphanen, ca. 100 grutto's (waaronder enkele mooi uitgekleurde IJslanders), 10 kleine plevieren, een bonte strandloper, 100 scholeksters, 10 geoorde fuutjes, enkele tureluurs, e.d. Aangevuld met een wit tapijt van honderden kok- en stormmeeuwen...het begint dus best een beetje lollig te worden.

Johan Schaerlaeckens op 5 april:
Hoi: zojuist mannetje en wijfje zomertaling in 't Broek: op Laag Heiveldse Beek (nabij brug kruising Heikantse Beek). Vlogen naar de vlakbij gelegen poel (50 m) waar ze nu nog zitten. Ook ooievaar en roodborsttapuit. Niet de verhoopte blauwborst. Op zondag 2 ooievaars omgeving Langven. Ter plaatse ook roepende havik. Temperaturen gaan stijgen: jetzt geht's los.

Jan Vermeulen op 5 april:
Vanmorgen in dit miserabele klimaat een wandeling op 't Broek gemaakt en op het Zwart Laag rond gekeken. Broek o.a.: ooievaar, 2 grote zilverreigers, 3 blauwe reigers, 2 zomertalingen, havik, 2 buizerds, groene specht, 50 kramsvogels en tintelende vingers.
Zwart Laag (Snijders) o.a.: Steenuil op schuur, 2 watersnippen, 2 scholeksters, Indische gans, 13 grauwe ganzen, 8 krakeenden, graspieper, maar nauwelijks steltlopers waar ik wel op gehoopt had. Je kunt altijd wel naar de Bleeke Heide gaan, maar nu eens even niet.

Stijn Leestmans op 10 april:
In de voormiddag even langs Castelreesche Heide gepasseerd voor trek maar buiten een vrouw bruine kiek vloog er niet veel, dan even langs de Halsche Beemden met daar 4 zwartkoppen en een overvliegende zwarte wouw en toen ik op de middag thuis kwam een rode wouw met 2 buizerds op trek.

Frie Boon op 15 april:
Deze morgen de ronde gedaan in de buurt van het gasstation bij het Zand. Aan de Boerenbaan een tiental kieviten. Ook wulpen, scholeksters en de grutto. Ook de veldleeuwerik is er talrijk. Bij het gasstation, Herdersweg, Vijfhuizenbaan gelukkig meerdere geelgorzen. en veldleeuweriken. Aan de Goorweg grutto's, wulpen, kieviten, roodborsttapuit en gele kwikstaarten.

Erik Rijnen op 15 april:
Vandaag op Regte Hei/De Hoevens groepje van 6 beflijsters (4 man, 2 vrouw) plus nog een solist (m).Ook mijn eerste bonte en grauwe vliegenvanger. Gekraagde roodstaart, grasmus, boompiepers, veld- en boomleeuweriken volop aan het zingen. Verder o.a. vuurgoudhaan, koppel patrijs, geelgorzen, grote gele kwik, 6 tureluur, 2 witgatjes en 2 groenpootruiter. Plus een hermelijntje, dat gebeurt me tegenwoordig ook niet veel meer. Een poeltje zat barstensvol met kikker- en paddendril.

Henk Laarhoven op 17 april:
Vandaag op de Bleeke Heide 2 fraai uitgekleurde adulte dwergmeeuwen en een lepelaar. In onze tuin bij de poel twee Canadaganzen en een grauwe gans en even later ook nog een grote zilverreiger!

Blauwborst *Foto: Erik Rijnen*

Beflijster *Foto: Erik Rijnen*

Grauwe vliegenvanger
Foto: Erik Rijnen

Zwarte ruiter Foto: Erik Rijnen

Bonte vliegenvanger Foto: Erik Rijnen

Roodborsttapuit Foto: Erik Rijnen

Frank Degenaar op 24 april:
Deze morgen op landgoed Valkenberg een fluiter.

Huub Don op 5 mei:
In het steltlopereldorado dat Bleeke Hei heet vanmiddag naast vele bosruiters & oeverlopers, kemphanen (2), tureluurs, zwarte ruiters (1 in zomerkleed),10-tallen regenwulpen etc., kleine plevieren, bontbekplevier (2). ook een zomerkleed kanoet en een Temmincks strandloper.
M'n eerste spotvogel bij het voormalig bankje.

Johan Schaerlaeckens op 5 mei:
De steltlopertrek op de Bleeke heide is nu op z'n hoogtepunt en de vogelbevolking wisselt bijna per uur (zie ook hierboven de mail van Huub). Vanmorgen met de Chaamgroep o.a. witgat, zwarte ruiter (winterkleed), een vijftal bosruiters, groenpoten, kemphaan en (opnieuw) mannetje zomertaling. Waar blijven de zwarte sterns? In de Rette (hier komt 6 ha nieuwe natuur) o.a. roepende koekoek (2?), gekraagde roodstaart, tuinfluiter, kneu, boomleeuwerik, boompieper, grasmus etc. Op Valkenberg 2 zingende fluiters (vooraan Landgoed, komende van 't Broek), waarschijnlijk dezelfde vogels als die Erik had en wij vorige week zondag ook al.

Twan Mols op 6 mei:
Zondag om een uur of 12 waren er 7 boomvalken op juffers aan het jagen boven het Ossengoor, prachtig!

Sandra Reijders op 6 mei:
Op 5 en 6 mei vlogen ten westen van Galder al meerdere bonte zandoogjes in hoog tempo rond.

Joost van den Ouweland op 13 mei:
Op weg naar mijn werk hoorde ik deze morgen, net over het viaduct over de A58 (van de Royaaldreef naar Bavel), direct tegen de snelweg aan, een nachtegaal luidkeels zingen!? Dat wilde ik vanmorgen al mailen maar voor de zekerheid (feestje gehad, half zes het bed uit, leeftijd etc.) ben ik vanavond ook nog even gestopt. Hij zong minder intens maar wat hij zong was "every inch a nightingale". Dat is hooguit twee of drie kilometer van het Broek? Hij zal het zelf wel het beste weten maar echt begrijpen doe ik die moderne nachtegalen niet meer.

Henk Laarhoven op 14 mei:
Vandaag behalve de al eerder waargenomen steenloper en kanoet ook een zilverplevier op de Bleeke Heide. De zilverplevier was al bijna in volledig zomerkleed. Verder veel gierzwaluwen, maar ook boerenhuis- en oeverzwaluwen.

Erik Rijnen op 15 mei:
Vanavond een zwarte wouw over Castelreesche Hei vliegend. Verder

In deze rubriek zijn de waarnemingen tot en met 31 mei 2013 verwerkt.

Met dank aan allen die de moeite namen hun waarnemingen door te geven.
Iedereen kan zijn waarnemingen liefst via e-mail, doorgeven aan:

Jan Vermeulen
Bredaseweg 14
4861 AH Chaam

E-mail: jemvermeulen@ziggo.nl

Tel.: 0161 491327
SMS: 06 5160 4190

Kleine mantelmeeuw Foto: Erik Rijnen

Brilduiker balts *Foto: Erik Rijnen*

tureluur, witgatje, groenpootruiter en 2 kleine plevier. Op het Middenven zat een hongerige kleine mantelmeeuw die tweemaal even over de biezen vloog, een meerkoetjong onder de ogen van de ouders wegkaapte en zonder veel plichtplegingen in hun geheel naar binnen slokte. Hij ging nog voor een derde gang, maar blijkbaar waren de kuikens op.

Erik Rijnen op 25 mei:
Vanochtend een steltkluut foeragerend op Middenven Castelreesche Hei. Man brilduiker nog altijd aanwezig. In Wortel-Kolonie een zomertortel lopend langs het ven, iets wat je ook niet zo vaak ziet. Ook dit jaar weer 5 of 6 zangposten in het gebied: de Kolonie blijft een bolwerk voor de soort. Gisteren op Vosterschoor een zingende wielewaal + koppeltje koekoek. In de Broskens riep ook nog een koekoek.

Jan Vermeulen

Erratum

Onder het artikel over bodemleven in nieuwsbrief 65 is een foute naam weergegeven evenals op de voorpagina bij het verwijzen naar de vertrouwde rubrieken. De schrijver heet niet Erik Verhoeven. Zijn juiste naam is:

Erik van der Hoeven

Bijzondere voorjaarsflora tussen Breda en Chaam

In het Ulvenhoutsche Bos en op de landgoederen Valkenberg en Hondsdonk kun je als plantenliefhebber in het voorjaar je hart ophalen. Tussen de bosanemonen kun je een aantal zeldzaamheden aantreffen zoals de slanke sleutelbloem en de eenbes. Als de bosanemonen uitgebloeid zijn is het de beurt aan knikkend nagelkruid en witte rapunzel. Je moet dan wel goed zoeken.

Voor rapunzels bestaat bij de kenners van onze wilde flora bijzondere belangstelling. De witte rapunzel komt in Nederland vrijwel alleen tussen Breda en Chaam voor en wordt daar in zijn voortbestaan bedreigd. In 2008 bracht het Ecologisch Adviesbureau Cools een lijvig rapport uit met de titel "Beschermingsplan voor de witte en zwartblauwe rapunzel in de provincie Noord-Brabant". Daarover straks meer.
Bij een bijzondere flora horen bijzondere omstandigheden. De genoemde soorten komen voor in vochtige loofbossen met boom- en struiksoorten als hazelaar, zomereik, gewone es, vogelkers en gewone esdoorn en met klimop en wilde kamperfoelie als klimplanten. In de kruidlaag is de bosanemoon constant aanwezig en vaak vinden we er ook ruwe smele, echte valeriaan, pinksterbloem, gewone salomonszegel en bosandoorn. Vegetatiekundigen spreken dan van een vogelkers–essenbos. In de zomer is dit bostype niet meer zo boeiend omdat ruigtekruiden er dan gaan overheersen.
Zowel in het Ulvenhoutsche Bos als op de landgoederen Valkenberg

Knikkend nagelkruid

en Hondsdonk treffen we de mooiste flora aan op niet te dicht begroeide en veelal tamelijk steile oevers van of in de directe nabijheid van beken zoals de Groote of Roode Beek, de Chaamsche Beek en de Groot Heikantsche Beek alsmede de oevers van smalle zijbeekjes in het Ulvenhoutsche Bos en het Chaamsche Bos .

Slanke sleutelbloem *(Primula elatior)*
In Nederland komen drie soorten sleutelbloemen in het wild voor: de stengelloze, de gulden en de slanke. De slanke sleutelbloem is de minst zeldzame, maar toch zeldzaam genoeg om tot de categorie 'beschermd' te behoren. Dit prachtige plantje bereikt in Nederland de noordwestgrens van haar verspreidingsgebied. Zij komt in de zuidoostelijke helft van ons land nog vrij veel voor op kalkrijke of lemige afzettingen in beekdalen. Het is een plant van vochthoudende tot vrij natte plaatsen op slibrijk zand of leem. Meestal staat zij in matige schaduw.

Eenbes *(Paris quadrifolia)*
De naam van deze plant is duidelijk: na de bloei verschijnt er één zwarte, vaak blauw berijpte bes in het centrum van het groene bloemdek. Zoals de wetenschappelijke naam al aangeeft heeft de plant in de regel slechts vier bladeren. In Nederland komt de eenbes vooral in Zuid-Limburg voor. In Noord-Brabant komt zij voor in de omgeving van de Dommel en ten zuidoosten van Breda. Het is een echte bosplant en hoort thuis in oud loofbos op min of meer vochtige, humusrijke bodem. Vaak staat ze in buurt van beekjes of bronnen, maar nooit met de 'voeten' in het water.

Knikkend nagelkruid *(Geum rivale)*
Het knikkende van dit nagelkruid zit hem in de manier van bloeien: de bloemsteel is omlaag gebogen.

Witte rapunzel

Na de bloei richt het restant van de bloem zich op en groeit de as van het stamperhoofdje uit, zodat het vruchthoofdje op een steel boven de kelk uitsteekt. De vruchten zijn met lange haren bezet.
Deze plant is in Nederland in het wild zeer zeldzaam. Als tuinplant kan zij merkwaardigerwijs behoorlijk gaan woekeren. In Noord-Brabant komt knikkend nagelkruid voor in de omgeving van Schijndel, van Chaam en in het Ulvenhoutsche Bos. Meestal wordt de plant aangetroffen in lichte loofbossen en langs beschaduwde slootkanten. Greppelkanten waar ze groeit zijn vaak de laatste restanten van oude beekdalbossen. De verdwijning van deze soort is toe te schrijven aan ontwatering , bemesting en watervervuiling.

Witte rapunzel *(Phyteuma spicatum subsp. spicatum)*
Rapunzels behoren tot de klokjesfamilie. Je moet de bloemen heel goed bekijken om dat te snappen. In Nederland komt volgens de laatste inzichten één soort voor; de witte en de zwartblauwe worden als twee ondersoorten van één soort gezien. Beide ondersoorten zijn zeldzaam. De zwartblauwe rapunzel, *P.spicatum subsp. nigrum,* kwam vroeger in het Liesbos ten westen van Breda voor, maar is daar na 1985 niet meer waargenomen. Uit het gebied ten zuiden van Breda zijn geen waarnemingen bekend.
Zoals gezegd komt de witte rapunzel in Nederland vooral voor in het gebied tussen Breda en Chaam. Het aantal groeiplaatsen is de laatste 25 jaar drastisch achteruitgegaan. Inventarisaties laten zien dat er nog maar 15% van het aantal van 1987 over is.
Volgens het hierboven vermelde rapport van Cools is het aannemelijk dat de achteruitgang in belangrijke mate veroorzaakt wordt door de veranderingen in de kwaliteit – en in de kwantiteit- van het water in de beken in het gebied. Zonder meer geldt dit voor de groeiplaatsen langs de beken op de landgoederen

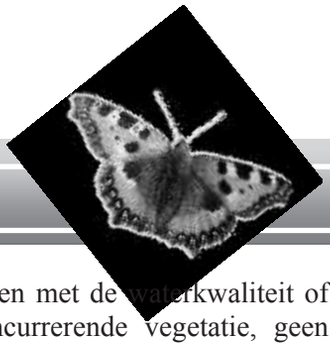

Hondsdonk en Valkenberg, aangezien deze beken gevoed worden door water dat afkomstig is van een bovenstrooms gebied dat grotendeels bestaat uit landbouwgrond. Met name in de jaren ’90 is de teelt van maïs in dit gebied fors toegenomen en is de afwatering nog verbeterd ten behoeve van de landbouw. De beken die door de landgoederen stromen bezitten nog altijd (te) hoge fosfaat- en nitraatgehalten door de uitspoeling van meststoffen afkomstig van de maïsakkers. Stikstof minnende plantensoorten zoals grote brandnetel, zevenblad, kleefkruid en reuzenbalsemien zijn de afgelopen 25 jaar dan ook sterk in aantal en oppervlak toegenomen langs en nabij de beken. Ze concurreren de zeldzame bosvegetatie weg.

Een ander probleem is de versnelde afwatering in het gebied. Hierdoor ontstaan onnatuurlijke hoge stroomsnelheden die afkalving van de oevers met de zeldzame vegetatie veroorzaakt.

De achteruitgang van de witte rapunzel kan niet overal worden verklaard vanuit de kwaliteit van het water of vanuit de piekafvoeren. Wellicht speelt ook verdroging op sommige plaatsen een rol.

De achteruitgang in het Ulvenhoutsche Bos is volgens het concept beheersplan (in verband met Natura 2000) vooral te wijten aan de achteruitgang van de lokale kwel. De nieuwe woonwijk ten zuiden van bos (Kraaienberg) heeft zeker een negatieve invloed op de waterhuishouding.

Atmosferische depositie kan ervoor gezorgd hebben dat op sommige groeiplaatsen op meer voedselarme bodems ruigtekruiden zoals zevenblad, grote brandnetel en gewone braam de bosvegetatie zijn gaan bepalen.

Naast de vervuilende mens kan ook de plukkende mens een mogelijke oorzaak zijn van de achteruitgang.

Opvallend is dat er op een aantal geschikte groeiplaatsen, dus zonder problemen met de waterkwaliteit of met concurrerende vegetatie, geen witte rapunzels voorkomen. Dit zou veroorzaakt kunnen worden door het niet kiemen van de zaden. Onvoldoende kieming kan veroorzaakt worden door verstoring van specifieke milieucondities of door inteelt. Onderzoek lijkt hier gewenst.

Het beschermingsplan doet een aantal aanbevelingen om het tij te keren:

- Onderzoek naar de kiemkracht van de zaden;
- Plaggen van de beekoevers;
- Vernattingsmaatregelen;
- Verbetering van de kwaliteit en kwantiteit van het water in de beken;
- Onderzoek naar het bestrijden van woekerplanten;
- Verspreiden van zaden uit het gebied zelf op geschikte locaties in dat gebied;
- Nauwkeurig onderzoek groeiplaatsen.

Een aantal van deze aanbevelingen heeft al enige navolging gekregen: in het Ulvenhoutsche Bos lijkt Staatsbosbeheer al op de goede weg.

Tekst en foto’s:
Erik van der Hoeven

Bron:

Beschermingsplan voor de witte en zwartblauwe rapunzel in de provincie Noord-Brabant.
Ecologisch Adviesbureau Cools, 2008

Lezing

20 september

lezing over
zeehonden

door
Sophie Brasseur
in
Bellevue, Chaam

Op 20 september komt Sophie Brasseur uit Terschelling een lezing geven over zeehonden. Sophie werkt als onderzoekster in het onderzoekcentrum van Alterra. Zij is een autoriteit op het gebied van zeehonden.

Gewone zeehond
Foto: N. Slot / www.biopix.nl

Gespot op 25 mei 2013

Lijstje gespotte dieren tijdens de dagvlinderexcursie op 25 mei 2013 in Wortel-Kolonie, op volgorde van aantreffen.

Gewone heispanner (dagactieve nachtvlinder);
Hageheld rups;
Bont zandoogje;
Rups *kleine wintervlinder* uit grote zomereik gewaaid, zeer algemene soort. Hoofdvoedsel van koolmees;
Vuurjuffer, een voorjaarsbrenger;
Vuurwants;
Boskakkerlak;
Bladwesp (geen taille);
Bont dikkopje, spanwijdte 2,5 cm;
Kale jonker, een eenzame distel, heel belangrijk als 'tankstation' (nectarbron);
Zilverstreepje (mot);
Groentje op berken blad, bijzondere soort. Is knalgroen, zelfde kleur als berkenblad, spanwijdte 3 cm. Het achterlijf is gezwollen door de eitjes, dus het is een vrouwtje;
Smaragdlibel, goudkleurig groen;
Klein geaderd koolwitje, spanwijdte 4 cm;
Groene kikker;
Witsnuitlibel bij het ven, vrij zeldzaam;
Groene zandloopkever;
Viervleklibel;
Platbuiklibel;
Bont dikkopje, drie stuks, bijzondere soort;
Blauwe libel;
Gestippelde oogspanner;
Langsprietmot;
Rups van de *donsvlinder*;
Bruine winterjuffer. De enige juffer die als imago overwintert. Bleek tangetje aan achterlijf, vleugels langs lijf, leeft 10 maanden, augustus tot mei (is heel lang voor een juffer);
Bont zandoogje;
Bruine snip met lichte vleugelrand (houtsnip?);
Rood bont heideuiltje;
Heidekaardertje, een spin die pluizig (gekaard) rag maakt zonder kleefstof;
Citroenvlinder, lichtgeel, dus een vrouwtje, spanwijdte 4 cm;
Levendbarende hagedis.

Sandra Reijnders

Spring mee met onze zuiderburen voor schoon oppervlaktewater!

14 juli
15.00 uur

Big Jump

in de Mark bij Meersel-Dreef

Tien regels voor natuurfotografie

1 Fotografeer dieren en planten alleen in hun leefomgeving
2 Vang of verontrust geen dieren
3 Bied geen voedsel aan
4 Fotografeer geen nesten
5 Houd gepaste afstand bij het fotograferen
6 Verdiep je in de natuur en de ecologie van de soorten
7 Natuurfoto's zijn niet geënsceneerd of gemanipuleerd
8 Wees een goede natuurgast en laat de natuur heel
9 Blijf weg van verboden terreinen
10 Neem je afval mee terug naar huis

Nieuwsbrieven in 2013

Nieuwsbrief Nr 67
Verschijnt omstreeks 20 september
Inleveren kopij tot uiterlijk vrijdag 30 augustus

Nieuwsbrief Nr 68
Verschijnt omstreeks 13 december
Inleveren kopij tot uiterlijk vrijdag 22 november

Nieuwsbrieven in 2014

Nieuwsbrief Nr 69
Verschijnt eind maart
Inleveren kopij tot uiterlijk laatste vrijdag van februari

genoemde data onder voorbehoud

Uitgelicht

In deze rubriek worden opmerkelijke, actuele feiten en gebeurtenissen op het gebied van milieu, natuur, landschap en cultuurhistorie weergegeven. Met dank aan Johan Schaerlaeckens voor de aangeleverde informatie.

Lage biodiversiteit gevaar voor gezondheid?

Opgroeien op een boerderij of in de bossen activeert je immuunsysteem. Dankzij de hogere biodiversiteit aldaar, blijkt uit nieuw onderzoek. Je afweersysteem heeft bacterietraining nodig. Krijgt het dat niet, dan gaat het op latere leeftijd overreageren op ziekteverwekkers, en krijg je te maken met aandoeningen als astma en allergieën. Doordat we de afgelopen eeuwen steeds schoner en hygiënischer zijn geworden, krijgt ons afweersysteem te weinig training.

Een aantal Finse onderzoekers heeft nu een variant bedacht op dit idee: de 'biodiversiteithypothese'. Het idee daarachter is, dat je immuunsysteem onvoldoende wordt gestimuleerd als je te weinig in contact komt met de natuur en de bijbehorende biodiversiteit. Met die laatste term bedoelen de onderzoekers vooral diversiteit aan bacteriën. Die hypothese hebben ze nu getest door een flinke groep Finse tieners onder de loep te nemen. Een deel daarvan woonde in de stad en een deel op het platteland. Van die laatste groep woonde weer een deel nabij boerderijen en bossen, waar de biodiversiteit hoger is, en een deel bij het water, waar de biodiversiteit lager is.

Al snel werd duidelijk dat de stadsbewoners het vaakst last hadden van allergische reacties. De tieners die vlak bij het bos of een boerderij woonden hadden er het minste last van. Er was een duidelijke samenhang met de diversiteit van bacteriën die op hun huid leefden: hoe groter de diversiteit, hoe kleiner het aantal allergische reacties.

Bron: www.wetenschap24.nl

Logo: www.otter.be

China krijgt rekening voor ongeremde groei gepresenteerd

De vieze lucht jaagt succesvolle ondernemers China uit. Eerder dit jaar was de lucht in Peking zo slecht dat de meters het niet meer aan konden - het aantal zogeheten PM-deeltjes van 2,5 micrometer kwam royaal uit boven de 500 stuks. Ter vergelijking met ons deel van de wereld: onlangs was er in België een smogalarm toen er 80 van dat soort deeltjes per kubieke meter werden gemeten, vier keer meer dan de grens die de WHO aanhoudt. Het land krijgt de rekening voor zijn ongeremde economische groei nu toch echt gepresenteerd. Behalve de regelmatig terugkerende verhalen over de slechte lucht trokken dit jaar ook berichten voorbij over bodemverontreiniging, grondwaterverontreiniging (60 procent daarvan is volgens een regeringsrapport 'ernstig' vervuild) en vervuilde rivieren. Het dieptepunt vormt wel het absurdistische verhaal over de inmiddels 16 duizend varkenskarkassen die uit de Huangpu zijn gevist. Die rivier stroomt door Sjanghai en draagt bij aan de drinkwatervoorziening voor de 23 miljoen inwoners.

Gaan de landelijke autoriteiten iets ondernemen tegen de milieuvervuiling die Chinezen wanhopig stemt en buitenlanders wegjaagt? In The New York Times stond deze week een verhelderend verhaal hoe de grote olie- en energiebedrijven op dit vlak dwars liggen. Betere benzine zou de lucht die vrachtwagens en bussen uitstoten een stuk minder vervuilend maken. Maar staatsmolochen als PetroChina en Sinopec houden toepassing van hogere eisen aan die benzine tegen, omdat zij opzien tegen de daarvoor benodigde investeringen in hun raffinaderijen. Om de lobbykracht van dit soort bedrijven te breken moet de Chinese regering bijna hopen op een zwaardere milieucrisis dan wat dit jaar te zien heeft gegeven.

Bron: De Volkskrant: Fokke Obbema

Behaarde rode bosmier
Foto: Richard Bartz

Van verzorger naar schoonmaker: Mieren veranderen van carrière

Door een kolonie mieren met camera's te volgen hebben onderzoekers ontdekt dat mieren gedurende hun leven van 'baan' kunnen veranderen. Verzorgers worden schoonmakers en schoonmakers worden voedselverzamelaars. Ook kwamen de onderzoekers erachter dat de drie groepen niet zoveel contact met elkaar hebben.

Om de mieren individueel te kunnen volgen, kreeg elke mier een barcode op zijn rug. Camera's registreerden aan de hand van deze code twee keer per seconde waar de mier zich bevond. Hierdoor kregen de onderzoekers een bestand van gegevens met meer dan 2,4 miljard mierposities. Daarnaast registreerden de camera's bijna tien miljoen interacties tussen de mieren. De onderzoekers kwamen erachter dat mieren niet hun hele le-

ven in dezelfde groep verblijven. Jonge mieren beginnen vaak als verzorger van de koningin. Naarmate de mier ouder wordt, bestaat de kans dat deze zich aansluit bij de groep van schoonmakers. De overstap naar voedselverzamelaar gebeurde volgens de onderzoekers dan op nog latere leeftijd.
Bron: www.Volkskrant.nl

Mooi weer doet grauwe klauwieren goed
Nu de grauwe klauwier vorig jaar met succes op de Regte Heide heeft gebroed en er tevens vogels in het Merkske en het Chaamse Rettegebied zijn gezien, is onderstaand bericht van belang als extra informatie mocht deze spectaculaire soort zich hervestigen in onze streek (redactie).
Wat kunnen de gevolgen van klimaatverandering zijn voor broedvogels? Om dit in te kunnen schatten, is het effect van weersomstandigheden op het broedsucces van grauwe klauwieren geanalyseerd. Wetenschappers concluderen dat er bij goede weersomstandigheden in juli meer jonge grauwe klauwieren het nest verlaten dan wanneer er slechte weercondities heersen.
Als het in juli zonnig, warm en droog is vliegen zo'n 3 jongen per paar uit, maar bij regenachtig en koud weer gemiddeld minder dan 2,5 jongen per paar. Alhoewel dit verschil niet groot lijkt, is het voldoende om een flinke invloed te hebben op de weinige populaties in Nederland. Daarnaast spelen lokale effecten (terreinbeheer) en de situatie tijdens de trek en overwintering een rol bij het broedsucces.
Slecht zomerweer zorgt voor een lager aanbod van voedsel, waardoor de ouders meer moeite hebben met het voeren van hun jongen. Tegelijkertijd koelen de jongen eerder af, waardoor ze meer voedsel nodig hebben. Ook predatoren zoals gaaien, eksters en marters hebben dan weinig te eten en gaan actiever op zoek naar eten. De hongerige, luid om voedsel bedelende jonge vogels worden dan snel door deze rovers gevonden. Tenslotte mislukken er meer nesten doordat deze doorweekt raken met regenwater of uit bomen waaien.
In het kader van klimaatverandering is de voorspelde tendens naar warmere zomers in theorie gunstig voor grauwe klauwieren.
Bron: Stichting Bargerveen

Grauwe klauwier
Foto: S.D. Lund / www.biopix.nl

Nieuws over otter en steenmarter
Hoewel het beeld van de verspreiding van de otter in Nederland nog niet compleet is, lijkt het er wel op dat de soort zich sneller verspreidt dan verwacht werd. Uitbreiding is al aangetoond richting het noorden van Friesland, richting het oosten van Drenthe tot aan Dwingeloo. Ook Flevoland wordt door de otter veroverd.
Vanaf de jaren tachtig van de vorige eeuw neemt het aantal steenmarters weer toe en niet alleen in het landelijk gebied. Men kan tegenwoordig ook steenmarters in dorpen en steden aantreffen. Blijkbaar schuwt dit dier het leven in de nabijheid van de mens niet. Hij is een cultuurvolger geworden. Meestal wordt een steenmarter niet opgemerkt maar soms maken ze hun aanwezigheid nadrukkelijk kenbaar waardoor ze voor overlast kunnen zorgen.
Nu de steenmarter bezig is aan een opmars en snel op meer plaatsen in Nederland zal voorkomen, zal ook de overlast (en de angst daarvoor) toenemen. De Zoogdiervereniging heeft een centraal informatiepunt (website) ingesteld met informatie over de steenmarter en met tips over hoe met steenmarters is samen te leven.
Bron: "Telganger" van Zoogdiervereniging Nederland

Bijendodende pesticiden ook giftig voor akkervogels
Afgelopen weken doken de neonicotenoïden, de nieuwste generatie pesticiden, geregeld op in het nieuws. Stapels studies tonen aan dat deze pesticiden erg giftig zijn voor bijen. Nieuw onderzoek wijst uit dat ook andere organismen, zoals akkervogels, niet gespaard blijven.
Neonicotinoïden maken intussen reeds 24% uit van de wereldmarkt voor insecticiden. Een populaire vertegenwoordiger is Imidacloprid, geproduceerd door Bayer CropScience. Het zijn pesticiden, die via de sapstromen opgenomen en verspreid worden naar het volledige plantenweefsel. Hierdoor is de plant van binnenuit beschermd tegen vraat. Uit onderzoek blijkt dat zowat de helft van de patrijzenkuikens die behandelde zaden eten sterven. Ook eieren worden minder bevrucht en zijn gemiddeld kleiner. Veel typische akkervogels, zoals patrijs en grauwe gors, zijn afhankelijk van granen, en kunnen bij het foerageren in contact komen met behandelde zaden. Deze nieuwe generatie pesticiden is dus niet alleen dodelijk voor bijen, maar ook voor de toch al geteisterde akkervogels.
De Europese Commissie heeft zeer onlangs besloten om voor twee jaar een beperkt aantal toepassingen van neonicotinoïden te verbieden. De Europese voedselveiligheidsautoriteit EFSA bevestigt dat de drie neonicotinoïden een 'hoog acuut gevaar' betekenen voor honingbijen. Zelfs lage doses van het gif verzwakken de bijen en tasten hun oriëntatievermogen aan.
Bron: www.natuurbericht.nl

Frans Vermeer

COLOFON

De "Mark & Leij Nieuwsbrief" is het verenigingsblad van de natuurvereniging Mark en Leij en verschijnt 4 maal per jaar.
Overname van artikelen is enkel toegestaan na toestemming van de redactie.

oplage:	**420 exemplaren**
redactie:	**Jan Vermeulen, Joost van den Ouweland, John van Raak, Wim Dumont, Sandra Reijnders**
eindredactie en lay-out:	**Sandra Reijnders (redactie@markenleij.nl)**
reproductie:	**Drukkerij Em. De Jong b.v.**

sinds 1865 een begrip
café-restaurant
Bellevue
Dorpsstraat 27, 4861 AA Chaam
☎ 0161 491215

NATUURVERENIGING MARK EN LEIJ
Opgericht op vrijdag 18 april 1997

De natuurvereniging streeft de volgende doelstellingen na:

- ✓ **Het beschermen, versterken en uitbreiden van de natuur- en cultuurhistorische waarden van het landschap in en rond het gebied van de gemeenten Alphen-Chaam en Baarle, in de ruimste betekenis.**
- ✓ **Het beschermen en verbeteren van de leefomgeving in dit gebied voor mensen, flora en fauna en het historisch erfgoed.**
- ✓ **Het vergroten van de kennis van de natuur- en landschapswaarden in dit gebied en het verbreiden van deze waarden en kennis onder een zo breed mogelijke bevolking.**

individueel lidmaatschap: **€ 14,00 per jaar.**
gezinslidmaatschap: **€ 17,50 per jaar.**

Aanmelding telefonisch of schriftelijk bij het secretariaat.

voorzitter:	**Sjef Langeveld, Chaam**
secretaris:	**Monique van den Broek, Chaam**
penningmeester:	**Frans Vermeer**
secretariaat:	**Postbus 24, 4860 AA Chaam**
	tel. 0161-491445
	E-mail: secretaris@markenleij.nl

Bankrekening 10.46.68.296, Rabobank Chaam, ten name van Natuurvereniging Mark en Leij.

Website : www.markenleij.nl
E-mail : info@markenleij.nl

FSC www.fsc.org
MIX
Papier van verantwoorde herkomst
FSC® C019223

In deze nieuwsbrief:

Markdal vol dromen 1
Natuuragenda 2
Huiszwaluwentil vrijgegeven 6
Met Sjef aan de keukentafel 8
Tuinvlindertelling 2013 9
Activiteiten fotoclub 9
Paddentrek zit vol gevaren 10
Cursus nachtvlinders 11
Mark & Leij fietstocht 23 juni 11
Geslaagde cursus dagvlinders 12
Herinneringen aan de Hondsdonk 14
Vlinderherkenningskaart 16
Uitstapje naar de voorjaarsflora van Kelmis 18
Waarnemingen in de streek 20
Bijzondere voorjaarsflora tussen Breda en Chaam 26
Lezing september 28
Gespot op 25 mei 2013 29
Tien regels voor natuurfotografie 29
De nieuwsbrieven in 2013 29
Uitgelicht 30
Colofon 32
Info Natuurvereniging Mark & Leij 32

Rabobank, sponsor van Mark & Leij